

A 3375

PIKAD SAMMUD

A. H. JANSAARE

NOOR-EESTI

KIRJASTUS

A 3375

A. H. TRMSARRE

PIKAD SAMMUD

PIKAD SAMMUD

NOOR-E-SITI WALIYANNE 1908

A. H. TAMSAARE

PIKAD SAMMUD

UUDISJUTT

NOOR - EESTI WÄLJAANNE 1908

A. H. TAMMARE

PIKAD SÄMMUD

K. A. HINDREY KAANEILUSTUS

TTULSIQUU

ENSV TA. Tead. Kirjandusl. nim.
Kirjandusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU

1973:6539

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS TARTUS

1.
Heinrich käis mööda tuba edasi-tagasi ja ootas. Kui ta uuri taskust välja wõttis, siis nägi ta, et määratud silmapilk alles poole tunni pärast kätte jõuab, kuid ta ootas siiski. Ta katsus pääle lõunat natuke magada, aga ei saanud. Teistel päewadel tegi ta seda aga nii häa meelega.

Akna alla seisma jäädes waatas ta hoowi pääle välja. Sääil oli juba widewik; peenikest wihma rabises wastu akent.

Hoow oli tühi ja waikne. Ainult aegajalt tuli mõni must kogu tumedast korteri-uksest välja ja kadus wärawate taha, wõi tuli sääilt nähtawale ja kadus kúsägile pimedasse urkasse. Mida kauem Heinrich oodates akna all seisis, kõrwadega koridoris igat wähematgi liikumist tähele pannes, ja hoowi pääle waatas, seda

pimedamaks muutus säääl ja seda salalikumaks saiwad säääl liikuwad kujud.

Suwel soojaga oli hoowis kisa ja kära: lapsed mängisiwad siin. Nuteti, naereti, riieldi, sõimati ja aeti magusasti juttu. Ülewalt akna- test waatasiwad mitmed paarid selgeid ja suuri lapsesilmi alla mängijate pääle. Ka need oleksiwad tahtnud all olla. Mis teadsiwad nemad sellest, et neil puhtamad riided seljas oliwad, kui kisatsejatel mängijatel hoowi pääl. Mängides oleksiwad wõinud nad riiete poolest peagi teiste sarnaseks saada. Aken oli aga kõrge ja järelwaataja wali — nii pidiwad laste silmad ainult waatamisega leppima.

All kostsiwad sammud.

„Ta tuleb“, wärises Heinrichi südames. Sammud tuliwad treppi mööda ülesse. Liig julged ja tugewad oliwad nad oodatawa kohta.

Kopp, kopp, kopp!

„Kes säääl on?“ hüüdis Heinrich, ehk ta küll juba koputamisest koputaja ära tundis.

„Tee lahti . . . mina ise“.

„Wõtaks saatan sind! Mis sa jälle otsid siit? Eila oli sinu päew; miks sa siis ei tulnud?“

„Ei saanud“.

„Täna ei saa aga mina, mul on wõõrad“.

„Wõõrad? Sinul wõõrad? Naisterahwad wõi meesterahwad?“

„See pole sinu asi“.

„Tee lahti, mul on uudist“.

Heinrich astus ukse juurde ja keeras selle lukust lahti.

„Aga et sa silmapilk jälle ära lähed“, ütles ta sisseastujale.

„Tere kõige päält; siin on mu käsi, katsu kui soe“.

„Hää küll, aga mis sa tahad?“

„Kus su wõõrad on?“

„Ma ei tea, ma ootan neid“.

„Ah nii, aga mina tahtsin sind jalutama kutsuda. Pagana hull ilm on: wilu ja sajab, uulitsad on porised ja libedad“.

„Sul on jälle halb tuju?“

„Uu! Tead — siit maalt“. Otto tõmbas nende sõnade juures sõrmega üle kõri. „Kas sul wast midagi pole mulle lugeda anda, midagi rumalust — Mark Twaini wõi Schopenhaueri? Zola'st olen ma tüdinenud. Juba kuu aega loen teda“.

Heinrich kuulas kärsitult sõbra sõnu päält. Ta kartis, et iga silmapilk kerged sammud alt trepi päält kostma ja uksele lähenema wõiwad hakata. Mis pidi ta tegema? Wiimaks ütles ta otsekohele:

„Tead, ma ootan iga silmapilk külalist ja teda ei tahaks ma sinule näidata. See on saladus. Sellepärast tahaksin ma sinust võimalikult ruttu lahti saada“.

„Soo, wõi nii? Ma mõistan. Millal sa nii kaugele oled jõudnud? Hakkad minule järele tulema?“

„Mitte midagi selle sarnast. Sa tunned ju mind“.

„Ei, sellest küljest ei tunne ma sind mitte nii wäga“.

Rääkija näis mõne asja üle järele mõtlema. Siis ütles ta:

„Kuule, mina jään nii kauaks sinu juurde, kui ta tuleb“.

„Oled sa hull?“

„Mitte sugugi. Niipea kui keegi koputab ja see koputaja tema on, siis lähen ma lipsti perenaise tuppa ja säält teisest uksest wälja. Perenaine on ju kodus?“

„Jah, ja tütar ka“.

„See ei huwita mind. Oled nõus?“

„Ükskõik. Kuid räägime tasakesti, muidu ta wast kuuleb, hakkab kartma ja ei tule“.

Heinrich rääkis seda nii puhtasüdamiselt — isegi hääl wärises tal natuke, — et Otto naerma hakkas.

„Ta on küüned õige sügawasse wajutanud“, ütles ta.

„Mitte liiga“, wastas Heinrich niisamuti naeratades. Kuid selles oli midagi sunnitud ja piinlikku. Ta hakkas mööda tuba jällegi edasi-tagasi käima, komistas aga Otto jalgade pääle, kes nad istudes wälja oli sirutanud.

„On sul jälle uued püksid, et sa oma jalad siruli hoiad?“ küsis Heinrich pilkawalt. Otto ei wastanud selle pääle midagi. Mõlemad waikisiwad.

„Sul on siisgi hää, parem kui minul“, lausus Otto natukese aja pärast. „Su tuba on küll wäikene, nii et mu jalad uksest wälja ulatawad, kui ma nad sirewile ajan, kuid ta on siisgi sinu enese päralt; minul on tubasid rohkem, aga üksigi pole nendest minu“.

„Sotsialistlised kirjanikud pole sinu pääle nähtawasti sugugi mõjunud“, wastas Heinrich, „asjata kandsid neid minu juurest koju ja säält tagasi. Wõi tahad sa naist wõtma hakata?“

„Istu, ära käi! Ma ei taha su sammusid kuulda. Mitte midagi ei taha ma kuulda. Oleme wagased, see on pimedas kõige parem“.

Nad waikisiwad jällegi. Teisel pool ust kõrwal tuas käis keegi pehmete sammudega.

Kopp, kopp, kopp!

„Sisse“.

Uks läks lahti; nõrk valgus wilksas ukse wahelt pimedasse tuppa.

„Oh minu aeg! Teie pimedas? kas lamp kuiw on?“ küsis emand Martin.

„Ei ole“, wastas Otto.

„Heldene aeg! See olete teie, herra Leiser. Mina pidasin teid herra Orisoo'ks. Miks te lampi põlema ei pane? Ei mina pimedas tuas wõi olla. Ka ööd läbi põleb mul wäike lamp“.

„Te kardate oma teistpoolt?“ küsis Otto.

„Ah, mis temast karta, ega tema kusa-gile saa, haiglane ka weel teine“.

„Hakkab ära surema“, tähendas Otto.

„Mis te nõnda räägite, herra Leiser. Ta on ja minu mees. Jumala koormat peab hää meelega kandma“.

Selle pääle ei wastanud nooredmehed midagi. Nad teadsiwad, kui raske on siis emand Martini jutu lõppu ära oodata, kui ta kord oma mehest rääkima hakkab. Juba mitu korda oli ta seda teinud, kuid ta oli walmis jällegi oma jutustust kordama. Ta hakkas igakord säält pääle, kus ta mees alles terve oli. Silmis helkis tal õnnelik naeratus, kui ta oma poegadest ja tütardest rääkis, kes sel ajal oliwad sündinud ja kelledest ainult üks weel järel oli. Siis lähenes ta pikkamisi

sellele silmapilgule, kus mees ära halwati. Pisarad jooksiwad tal mööda palgeid maha. Kui ta aga kõiki seda waewa ja raskust kujutas, mis ta kaheksa aasta jooksul ära oli pidanud kannatama, siis kuiwasiwad endised pisarad ära ja nende asemele asusiwad teised. Need näisiwad karjuma: „Millal lõpeme meie otsa?“ Kuid üksigi ei wastanud selle pääle, isegi Jumal taewas mitte, keda emand Martin nii sagedasti meelde tuletas. Mees elas halwatult endist wiisi edasi. Emand Martini silmad aga pugesiwad ikka enam pääluu sisse, paled läksiwad ikka enam kortsu.

Et nooredmehed waikisiwad, siis lõpetas emand peagi jutu ja läks oma tuppa tagasi, kuna ta enne järele katsus, kas ehk lamp siisgi wast mitte kuiw ei ole.

„Abielu-õnn“, sõnas Otto, kui emand Martin ära oli läinud.

„Ihkad sa ta järele?“ küsis Heinrich.

„Wara on alles. Abielu-õnn maitseb siis kõige paremini, kui muud õnned juba möödadas on“.

„Halwatult?“

„Ja, wanaduses on rawitsejat waja“.

„Mängi parem wiulit“.

„Aga kui tema kuuleb ja kartma lööb?“

„Ükskõik“, ütles Heinrich niisuguse häälega, nagu oleks tal täiesti ükspuhas, kas oodataw tuleb wõi ei.

„Juba nii ruttu ükskõik. Minu juures kestab siisgi kauemini“.

Nende sõnade juures tõusis Otto üles ja wõttis wiuli kastist wälja. Ta sai sellega käsikaudu wäga hästi toime, sest siin tuas oli ta niisama kodus, nagu korteri omanikgi. Enne aga kui ta mängima sai hakata, tõmbas Heinrich tikust tule ülesse ja waatas kella.

„Ta ei tule enam“, sõnas ta rahulikult.

„Tähendab — korw“.

Heinrich istus sõnalausumata aseme pääle ja waatas pimedada akna poole, mille ruutude wastu wihmatibad krabisesiwad. Eemalt linna kohalt paistis tume kuma ja kostis tume mürin, mis kohinaks muutus. See rääkis elust.

„Mis ma mängin?“

„Ükskõik, mängi ainult. Pane aga enne häälewähendaja pääle. Tasa, pehmesti, unistawalt . . . Me oleme ju pimedas“.

Otto hakkas mängima. Heinrich istus, käed rinna pääl, kuulas — ja ei kuulnud. Tema kõrwad otsisiwad midagi muud. Nad tungisiwad läbi ukse koridori, säält trepile, alla pimedada hoowi pääle, wärawast wälja uulitsale ja tahtsiwad säält kõikide käijate hulgas

üheainsa sammusid üles leida. Otto aga män-
gis wahetpidamata. Ta otsis pehmeid, kurbi
toonisid, jooksis poolhäälte kaupa üles ja alla,
igatsedes, küsides.

„Magad sa juba?“ küsis ta wiimaks.

„Ei“, wastas Heinrich.

Ja nüüd kõlas Chopini „Leinamarss“.
Seda kuulis ka Heinrich.

„Matad sa kedagi?“ küsis ta.

„Lähen matusele. Waata, mis kell on,
ehk on juba aeg“.

„Kell on kuus“, ütles Heinrich pääle
waatamist.

„Siis on aeg, ma pean minema“.

„Ma tulen ka“.

„Ei, ka minul on oma saladused“.

„Ah nii! Lähed sa temaga ühes
matusele?“

„Jah. Me matame seda maha, mis pool-
teist aastat on elanud“.

„Aga kudas tema selle pääle waatab?“

„Ma ei tea, aga — see on ju ükskõik.
Mina ei taha enam. Läks ja laulis“. Otto
lõi pimedas käega.

„See on abielu-õnne eelmäng, sisse-
juhatus“.

„Jah, mis teha. Mu süda on täitsa rahul.
Ma ei ole teda petnud. Ta teadis enne kõik“.

„Ka seda, et see nii ruttu mööda läheb?“

„Ka seda“.

„Ja siisgi tuli ta?“

„Siisgi. Ta elas nähtawasti ainult minust. Ta wõib ju peagi teiste juurde minna, kuid ka siis saab ta minu oma olema“.

„Aga kui see ainult sinu arwamine on? Kui ta ialgi täitsa sinu oma pole olnud?“

„Ükskõik. Kuid — niisugusel korral oleks tahtnud mina ka teda petta“.

„Kätte maksta?“

„Jah“.

Nooredmehed waikisiwad natuke aega.

„On ta noor?“ küsis Heinrich siis.

„Jah, ja ilus ka“.

„Ainult harimata?“

„Ei wõi ütelda, kuid — nii, nagu harilikult ikka“.

„Siis oled sa teda wististi petnud. Sa rääkisid talle asjadest, millest tal aimugi ei olnud. Roosiliseks wärwisid sa kõik, ja noorus armastab roosilist, wärwilist. Sa awasid ta ees uue ilma, said tema ees selle ilma loojaks. Jumalaks hakkas ta sind pidama ja mis oleks, mida mitte jumalale ei ohwerdataks?“

Heinrich rääkis neid sõnu nagu iseenesele, ühetooniliselt, waikselt.

„Mis sellest, kui ta aga häämeelega ohwerdas“.

„Jumalatele toodakse ohwrit alati häämeelega. Ja mida kurjem jumal, seda suurem ohwer“.

Wiimaseid sõnu ei kuulanud Otto, sest ta oli wiili kastipanemisega ametis. Ka hakati sel silmapilgul alumisel korral pasunat puhuma.

„Sul on uued naabrid“, ütles Otto.

„Uued naabrid ja uued lood“, wastas Heinrich. „Ka ülewal tuas on uued elanikud“.

„Ja ka need mängiwad?“

„Jah . . . lõõtsmoorikut tõmbawad ja tantsiwad“.

„Igawuse pärast“.

„Ei . . . lõbu pärast“.

„Ja sina wõid seda lõbu kaasa maitsta: all mängitakse, ülewal mängitakse ja sina ise mängid. Aga mina pean siisgi minema. Ka mind ootab mäng“.

„Ainult — kurbmäng“.

„Kes teab. Raske on otsustada, millal mäng kurb wõi rõõmus on . . . Siin on mu käsi, keera uks lukust lahti, ma lähen. Homme tulen ma jälle, siis on mul rohkem aega“.

„Ma tulen ka, hulgun, kuni naabrid oma armsaid lugusid mängiwad. Linn on suur, üksteisele me tüliks ei ole“.

Nende sõnade juures ajas Heinrich palitu selga, kalossid jalga ja nad läksiwad wälja. Hoowi pääl oli pime ja porine; wihm tibas endist wiisi.

Lähemal uulitsanurgal andsiwad nad üksteisele kätt ja lahkusiwad. Otto läks kiirel sammul, tõtates minema. Heinrich astus pikkamisi edasi, tumedaid, nagu läbi udu paistwaid tulesid silmitsedes, ja wihmatibade krabisemist kuulates, mis wihmawarju pääle langesiwad. See kõik oli üksluine ja rõhuw. Heinrichi meeoleu muutus weel raskemaks. Hulgana tõusis mõtteid ta pääs elule. Mispärast ei tulnud ta täna? Aga ta lubas ju kindlasti. Läks ta kusagile mujale? Kuhu wõis ta minna? Tulematajäämise põhjusid mitmel korral ja igatpidi läbi harutades ei jõudnud ta siiski mingisugusele kindlale otsusele. Kui ta parajasti selle üle järele mõtles, kudas ta temale kokkusaamiseks kirjutama peab, silmas ta naisterahwa kuju, kes kärmeste üle uulitsa läks ja lähemasse põikuulitsasse ära kadus.

„Tema“, käis Heinrichi pääst mõte läbi. Terwes kehas tundis ta walusat kahtlusepistet. Ta kiirendas oma käiku. Peagi oli ta sellesamas põikuulitsas, kuhu naisterahwa kuju ära oli kadunud. Ta nägi teda tükk maad enese ees edasi ruttama. Heinrich arwas seda käiku

tundma: kerge, poolkõikuw, paenduw. See oli seesama käik, mida ta mõni aeg tagasi esimest korda tähele oli pannud. Siis ruttas ta käijale järele, et temale näosse, silmadesse waadata. Nüüd tundis ta, nagu sammusiwad need kerged jalad tema keha mööda edasi. Palawad jäljed jäiwad järele. Ja mida rohkem ta käijat silmitses, seda enam kiirendas ta oma sammusid, et talle lähemale jõuda. Korraga arwas ta ennast eksiwat. Niisugust ülijakki ja pääkatet polnud ta Olgal ialgi näinud. Mispärast kandis ta niisugust ülikonda? Tahtis ta ennast tundmataks teha? Korraga wähen-das noormees tõttamist. Ta tahtis naisterahwale silmnäos järele minna. Ja nüüd wajutas ta wihmawarju enam pää ligi, et walgust oma näolt eemale tõrjuda. Nii sammusiwad nad. Naisterahwas ruttas kärmesti edasi. Ta süda peksis kartusest, et mitte mõni tuttaw talle wastu ei tuleks; selleks otsis ta kõige kõrwalisemad uulitsad wälja. Noormees piinles kahtluses, kas ta naisterahwa õigesti ära on tundnud wõi eksib ta. Ja päälegi: kui ta tõesti tema on, kuhu läheb ta siis niisuguses ülikonnas? Warsti jõudsiwad nad „Kolme kuradi“ juurde. Naisterahwas peatas, waatas ümber ja kadus sinna. Heinrich jäi seisma, ootama. Ta ei julgenud edasi astuda, nagu

kardaks ta see läbi midagi hirmsat tõde awanema. Ta ei tahtnud aga ka siit ära minna, sest ta otsis oma aimdustele, mis rinnas walusat piina sünnitasiwad, tõendusi. Ligi kolm tundi käis ta kui waras mööda ümberkaudseid uulitsaid ja pidas „Kolme kuradit“ silmas. Sinna läks inimesi sisse ja säält tuli neid wälja, kuid oodataw ei ilmunud.

Niiske ja wilu oli. Wihm rabises endist wiisi wastu wihmawarju. Niiskus näis kuni luudeni, hingeni tungima ja pani selle wärisema. Süda muutus raskeks tombuks, mis pikkamisi, kuid kindlasti allapoole wajus. Kui ta wiimast korda „Kolmest kuradist“ mööda läks ja ülesse akende poole waatas, siis oli, nagu näeks ta kardinaga kinnikaetud walgustatud akna taga hõõgawaid huuli kokku liituma ja nagu kuuleks ta klaaside kõlinat. Klaaside kõlin oli talle wõeras, kuid huuled — neid tundis ta.

2.

Kui Heinrich järgmisel hommikul üles tõusis, siis oli ta wäsinud, pää — uimane ja raske. Terwel õöl ei saanud ta magada. Ta unistas, kujutas kõiksugu koledusi ja iludusi omale ette ja püüdis selle küsimuse pääle wastust anda, millega ta juba eila õhtul ennast

waewas. Ta oli aga täna hommikul niisama kaugel kui eilagi.

Hommiku kohwi tuues ütles emand Martin :

„Te magasite täna öösel wist halwasti?“

„Miks te seda arwate?“

„Ma kuulsin, te wisklesite ühtepuhku asemel ja pöörasite teist külge. Wahel olite nii wakka. Mina ei saanud ka magada, wana-mees kõgises alatasa“.

Kui Heinrich selle pääle midagi ei wistanud, ütles emand :

„Ega te haige ei ole? Nägu on nii kahwatu. Te istute wäga kaua õõseti ülewal. Päewal ei käi teie jalutamas. Wõeraid ei käi ka teil, kes teie aega lõbusalt mööda saadaksiwad. Ennemalt oliwad mul siin nooredmehed korteris, neil oli üks lilla alati. Te elate nagu naisterahwas“.

„Kas siis naisterahwad kõik nii waikselt elawad?“ küsis Heinrich.

„Nojah, mis neil siis teha on?“

„Aga meil elab ju siin hoowi pääl üks, see pole sugugi nii waikne, sel käib alatasa wõeraid“.

„Ah, herra Orisoo! kas te siis seda naisterahwaks peate?“

„Mis tema siis on?“ küsis Heinrich wastu.

Emand Martin waatas kahtlewa pilguga nooremehe pääle, nagu tahaks ta küsida, kas see nalja heidab wõi tõtt räägib. Ja et ta mingisugusele otsusele ei suutnud tulla, siis ütles ta :

„Näe, teised üürilised käinud peremehe juures kaebamas, et ta siit wälja aetaks. Lapsed näewad ja kuulewad seda prassimist. Ma olen oma tütart alati keelanud, et ta alla ukse pääle wahtima ei läheks“.

„Laske ta ometi waatab, õpib elu tundma“.

Emand Martin waatas hargliselt ukse poole, kas see kinni on, ja rääkis tasasema häälega :

„Jumal hoidku selle õppimise eest. Mis peab tema niisugustest asjadest teadma. Tema aastates ! Küllap ta pärast kõik tundma õpib“.

Wiimaste sõnade juures langes ta mõttesse ja sai kurwaks. Ja nüüd hakkas ta wanal tuntud wiisil :

„Kui minu mees alles terve ja noor oli . . .“

Ta rääkis ja walas pisaraid. Heinrich jõi aga kohwi ja mõtles. Waewalt pani ta ainustgi sõna emanda jutustusest tähele, mida ta juba nii mitu korda oli kuulnud. Ehk mis pidi ta kellegi teise noorusest midagi teadma, kui ta praegu iseene noorust tundis, kui ta tema pärast terwel õöl silma kinni ei saanud, kuna kohwi ja sai kuidagi mekkida ei tahtnud !

Emand rääkis aga kõige suurema magususega. Ja iga kord arwas ta midagi uut sellest meelde tuletada võima, mis ta ükskord läbi oli elanud. Ta rääkis oma mehe patustusi ja lootis, et Heinrich nad hukka mõistab ja tema kannatusi ning andeksandmisi õigel wiisil hindab. Ta tahtis, et keegi seda talle sagedasti kordaks. Just sellepärast ta jutustasgi.

„Ja nüüd . . . juba kaheksas aasta saab lõpule. Kudas mina tema eest olen muretsenud. Pesu olen ma pesenud, nii et käed rakkus, ja õmmelnud, kuni silmad ära kustuvad. Aga kas ta nüüdgi minuga rahul on. Alles minewal aastal löi ta mind weel. Öösel pärast nuttis ta. Ta mõtles, et ega mina ei kuule. Aga kui ta mulle üheainukese hää sõna ütleks, andeks paluks. Aga ei. Ta on mees, naisepää“. Nõnda umbes lõpetas emand Martin. Lõpusõnadest ei kostnud aga mingisugust etteheidet. Igasugune süüdistus ja kare dus kadus silmapilk ta healest ära, kui ta seda oli ütelnud, et mees öösel salaja oli nutnud. Ta arwas, et mees oma löömist kahetsedes härdaks oli saanud ja pisaraid walanud. Ja sellest arwamisest oli küll, et kõik talle andeks anda. Ta ei püüdnud aga ialgi teada saada, kas ta wast oma arwamisest ei eksinud.

Pääle kohwijoomist läks Heinrich kohe

tööle. Sää! oli ta seisukord kõige raskem. Ta pidi mitu korda seda läbi lugema, mis ta walmis kirjutas. Kõik kippus tal segamini minema — pääs, rinnas, paberi pääl kirjutades.

Õhtupoolikul saatis ta ekspressiga kirja ära. Wastus ei lasknud kaua enese pääle oodata. Ta oli lühike, soe, kuid eitaw. Olga wabandas, et ta täna mitte kudagi wälja tulla ei saa. Ta soowitas järgmist õhtut, Weel pidi Heinrich ühe õõ ja päewa nõnda möõda saatma.

Kui ta asemele pikali wiskas ja natukene äega maganud oli, äratas ukse pääle kloppimine ta ülesse. Ta tundis seda kloppimist.

„Mis sa jälle tahad“? küsis ta. Selle juures ruttas ta aga ust lahti tegema, sest tal oli hää meel, et Otto tuli: Nüüd wõis ta ometi sellega pääle hakata, mis ta oma pääs wälja oli haudunud.

„Ma segasin su und“? küsis Otto sisse astudes ja lisas juurde: „Parem ongi, mis sa õõsel tegema hakkad, kui sa päewa magad“.

„Minewal õõl ei saanud ma silmagi kinni“, wastas Heinrich.

„Närwid. Rohkem pead jalutama, vähem lugema, see pole ju kellegi inimese elu“.

„Ma jalutasin eila küll; kuni kella kümneni hulkusin ma wäljas“.

„Üksipäinis? Wõi juhtusid temaga kokku“?

„Ei. Aga tead, midagi huwitawat küsin ma sinult. Sa pead aga õige wastuse andma, mulle on see väga tähtjas. Lubad“?

Otto waatas suurel silmil Heinrichi pääle, kelle näos midagi iseäralikku paistis; nagu äritust ja wärinat luges ta säält.

„Kui ma wõin, miks ei“, wastas ta siis.

„Wõid küll, kui sa aga tahad. Olid sa eila õhtul „Kolmes kuradis“?

„Kust sa selle pääle tuled“? Otto silmad awaldasiwad selle küsimise juures imestust.

„Ma ei tea isegi. Kui ma aga eila õhtul säält mööda tulin, siis tundsin ma, et sa säält olid. Ma waatasin ülesse walgustatud akna poole, sel oliwad kardinad ees“.

„Imelikud tundmused on sul mõnikord. Sa oled aga siisgi õieti trehwanud“.

„Sa olid temaga“?

„Jah“.

„Pidasite matused ära“?

„Ei“.

„Kudas nii? Sa lubasid ju“.

„Lubada on kergem, kui täide saata“. Neid sõnu ütles Otto mõteldes. Tema silmadesse ilmus unistaw läige.

„Kui imelik“, rääkis ta siis. „Ma arwasin, et ma ennast väga hästi tunnen, kuid

eilasest õhtust saadik on lugu teisiti. Ma tahtsin ju kõik lõpetada. Tüdimust tundsin ma. Kui me aga juba kord kahekesi sääal olime ja ma tema pääle waatasin, terve meie minewiku, mis me üheskoos mööda olime saanud, silmade ette lasksin tõusta, siis polnud ma enam nii wäga kindel. Midagi walusat oli rinnas. Nüüd tunnen ma aga jällegi, et mu süda palju kergem oleks, kui ma eila kõik oleksin lõpetanud. Ja ma oleksin seda tingimata teinud, kui mitte tema ise sellest rääkima poleks hakanud“.

„Oli siis tema ka sellesamas arwamises“ ? küsis Heinrich huwitusega.

„Sääal see konks just ongi. Ta ütles mulle lihtsalt ja otsekoheselt, nagu seda süüta laps teha wõib, et meie aeg möödas on. Põhjus olla wäga lihtne: ta olla omale uue leidnud“.

Kõneleja peatas. Heinrich ei seganud teda oma sõnadega, sest Otto nägu oli tõsiseks, isegi kurwaks muutunud. Tema otsaesisele ja suu ümber tekkisiwad kerged walujooned, mida Heinrich ialgi enne polnud tähele pannud.

„Nii see on“. hakkas Otto natukese aja pärast edasi kõnelema. „Mina olen ennemalt teistele öelnud, et aeg lõpetada on, ja ma

pole sääl juures midagi tundnud. Ainult — koormast sain ma lahti, mis mulle juba rõhuwaks hakkas minema. Mind ei huwitanud ialgi see, mis nende süda sel korral tundis. Harilikult ei nutnud nad. Nad saiwad isegi rõõmsamaks, naersiwad, hullasiwad. Aga kas see kõik nutmise asemel ei sündinud? Kas nad wast naermise asemel kõigest südamest karjuda ei tahtnud — walu pärast? Mul tuleb üks nendest meelde. Nagu pöörane oli ta wiimasel korral. Ja ta suudles mind, palju, palju; wahetpidamata. Ta tahtis mu silmad pääst wälja imeda, mu mokad weriseks närida. Ja ise naeris ta. Ja mis kõige imelikum: mina tundsin eila midagi sellesama sarnast. Ära oleksin ma ta kägistanud, suudlemistega ära lämmastanud, kui ta mulle teisest rääkis. Waata, kas mu mokad wast weel praegu ülespondunud pole? Nõnda suudlesin ma teda. Ta pani esiteks mulle nagu wastu, teisele tahtis ta oma huulte palawust hoida, kuid wiimaks — pehmeks, pehmeks ja hääks muutus ta. Me olime jällegi endised. Ja mulle näis, nagu oleksime me esimest korda üheskoos, nagu näeksime me esimest korda üksteise silmi. Pisikesed oliwad ta silmad, kokku pigistatud, kuid sügawad. Ma waatasin, ja mu pea hakkas ringi käima, meeled läksiwad

segamini. Me unustasime kõik, ka iseendid. Ja kui ma täna selle pääle mõtlesin, siis ei saanud ma kudagi aru, kust see kõik tuli. Oli siin põhjuseks tõeste see, et temal keegi teine on? Kas ma wastasel korral wast temast niisama külmalt poleks lahkunud, nagu teistestgi? Ennast uurides näib mulle, nagu oleksin ma temast endist wiisi tüdinenud, temast wäsinud, ainult kadedus, kadedus tundmata teise wastu äritab mind. Mul on nagu oleksin ma midagi lõpmata kallist temasse järele jätnud, mille omanikuks teine saab. Ja nüüd hakkab ma isegi arwama, nagu poleks ta ialgi täitsa minu oma olnud. Seekord polnud tal paremat, kohasemat käepärast ja nii wõttis ta minu. Aga ma tahaksin, et ta täitsa minu oma oleks, nagu mina tema oma olin. Mul pole ühelegi naesterahwale midagi muud suuremat, kestwamat ja pühamat wiia, kui ma temale andnud olen. Aga tema! kudas on temaga lugu? See on küsimus, mis mind waewab. Ta puurib mulle kui palawa raud-oraga pähe ja südamesse. Pikkamisi pööratakse säääl seda rauda ringi ja näidatakse mulle teda igast küljest. Kuid targemaks ei saa ma siisgi“.

Otto waatas tõsisel pilgul sõbra pääle. See oli ennast seljakile wastu lauda toetanud,

käed sügawale püksitaskutesse surunud ja wahtis põrandale. Mida kauem Otto kuulas, seda külmemaks muutus ta süda ja tumedamaks nägu. Piinaw kahtlus wõttis ikka enam maad.

„Kas see tõepoolest tema oli“? küsis ta iseeneselt selle naesterahwa pääle mõteldes, kellele ta eila õhtu silmnäos järele oli käinud. Ühes sellega oli tal aga ka enese ees häbi. Ta ei sallinud niisugust salajat luuramist; otsekohelelt tahtis ta asja ajada. Ta surus aga häbitundmuse igakord uue jõuga maha, kui ta küsimise pääle: „Kas nemad tõeste kahekesi ühes oliwad“? wastust otsis. Ja ta otsustas wiimaks nuuskuri ametit edasi pidada: salajasel wiisil tõe juurde pääseda. Sellepärast püüdis ta hooletult naeratada, kui ta sõbrale ütles:

„Kui luulelikuks sa üle-õõ oled muutunud! Nagu oleks mai-kuu. Romantika ajajärkku oled sa sattunud. Kuhu oled sa oma elumeheliku tarkuse ja külmuse pannud“?

„Ah, pagan wõtku! Üks asi piinab mind kõige rohkem: kes on temal küll see teine? Kui ma seda ometi teaksin. Kui ta keegi hale, wiltsakene oleks, siis . . . siis oleks ehk kõik peagi möödas. Niisuguse wastu ei tunneks ma ometi mitte kadedust“.

„Selle wastu, sinu kadedus peaks niisugusel korral seda suurem olema“, seletas Heinrich. „Otse haawaw wõiks see sulle olla, kui keegi niisugune sinu õnnelik wastane oleks“.

„Mitte sellest küljest ei waata mina asja pääle. Lugu on hoopis teisiti. Kui ta minu juurest ära läheb, et kedagi wiletsakest oma wõrku wedada, siis langeks tema wäärtus minu silmis kohe. Ma waataksin warsti põlgtusega tema pääle alla, et ta nii rumal ja wäikene on. On aga mu wastasel wäärtus, siis küsin ma kohe iseeneselt: mis peab küll temas olema, et niisugused mehed tema wõrku kinni jääwad? Ma otsiksin seda ligitõmbamise saladust ja ei tahaks teda kudagi enne minna lasta, kui ta kui läbiloetud raamat minu ees seisaks. Minu wastane wõiks ju pilkawa naeratusega minu pääle alla waadata, kui ta tema kõrwal mulle uulitsal wastu tuleb. Tema aga wõiks sääl juures minu kohta, kelle juurest ta wabatahtlikult ära läks, kibedaid märkusid teha. Aga seda ma ei kannata, sa tunned ju mind. Ta wõib pärast mind kellegi omaks saada, kuid see keegi olgu niisugune, et mina tema pääle ülewalt alla wõin waadata ja temale öelda: „nüüd wõid sa tema ju wõtta, mina ei tarwita teda enam“.

Otto wahtis nende sõnade juures määra-

mata pilgul ühe koha pääle, mis näitas, et ta pää kõige jõuga töötas, et ta aru püüdis saada, mis tema hinges sündis. Need seletused tegiwad aga Heinrichi hinge uusi walusaid pisteid juurde ja tal tuli ette, nagu poleks ta Ottot ialgi enne näinud ja nagu oleks ta temale täiesti tundmata. Selle pääle waatamata tahtis ta aga, et sõber edasi räägiks, lootes, et ta suust üks wõi teine ütetus wälja lipsab, mis tema kahtlemisesse selgust wõiks tuua.

„Aga mis siis, kui tal mingisugust teist ei ole“? küsis ta järsku Otto poole pöörates. Tema nägu näitas, et ta uue mõtte pääle oli tulnud. Ta isegi tundis selle üle rõõmu, sest see wõis tema kahtlusi wähendada, kõigewähemalt nende juurde wäikese küsimisemärgi panna.

„Aga ta ütles seda ise kõige selgemal sõnal, isegi mitu korda kinnitas ta seda mulle“.

„Ta wõis wandudagi, see ei tõenda weel midagi. Kas wähe walet wannutakse. Aga ütle ometi: kas ei oleks wõimalik, et ta sinu külmenemisest juba ammuigi aru sai ja arwatawa teise selleks wälja mõtles, et sind uuesti oma külge siduda? Naesterahwad peaksiwad ju ometi kõige paremine teadma, missugune mõju kellegi teise olemisel on, kuigi see ainult wäljamõtetus oleks“.

Otto näost paistis imestus.

„Selle pääle pole mina weel ialgi tulnud. Aga kas see ialgi wõimalik wõiks olla“? küsis ta nagu abi otsides. „Siis oleks kõik pettus? Ja mina oleks kui rumal poisike tema ees. Pagan teab! See oleks aga siisgi täitsa wõimalik, isegi loomulik. Aga missugune lollus! Mina oleksin siis kellegi pääle kade, keda olemasgi pole. Ma wiiksin oma õrnused, oma tundmused sellepärast temale, et ta mind nii ilusasti petab. Kas ka need tundmused wiimaks pettus pole, mis ainult pettuse waral hinges seisawad? Kuid ma tundsin, et ma tundmustes eila ennast ei petnud. Midagi hirmsat ja suurt, suutuks uut tundsin ma. Aga tema ise oli endiseks jäänud, miks ei tundnud ma seda enne? Mis on siin wiimaks tundmuste põhjuseks? On see tema wõi see keegi teine, keda ma ei tea ega tunne ja keda, wõib olla, olemasgi pole“?

Heinrich waatas oma sõbra näo pääle, mille joonesid ta weel waewalt seletada wõis, sest waheajal laotas sügise õhtu oma tumedad tiiwad terwe linna üle laiali. Otto silmad aga hiilgasiwad ka pimeduses palawuslise helgiga.

„See asi on aga iseenesest wäga huwitaw“, ütles Heinrich. „Ma tahaksin häämeelega seda

naesterahwast näha, isegi tundma õppida, kes sinusuguse mehe nõnda kepsu paneb lööma“.

„Minule on ta enam kui huwitaw. Mine-
wal õöl ei saanud ma magada ja täna ei saa
lugu sugugi parem olema. Ma wõiksin teda
sulle ju näidata. Aga sa oled wististe teda
ennegi juba näinud, sa ei tea ainult, et see
tema on: Juba ammu oleksin ma temast
sinule rääkinud ja teda sulle näidanud, kuid
me tegime isekeskis maha, et üksigi meie
wahekorrast midagi ei tohi aimata. Mitte keegi!
Ja tänini on see meie arwates wäga hästi
õnnestanud. Kokkusaamise korral paneb ta
omale wõõrad riided selga ja nõnda lähme
üksikult“. Kõneleja peatas natukene. Kuu-
laja oli rõõmus, et toas juba pimedik walitses,
muidu oleks wõinud tema nägu teda ära anda.

„Teisiti on wõimata, kui naesterahwas
ausaks tahab jääda ja kui ta ei taha, et ta
pääle näpuga näidataks“, lisas Otto natukese
aja pärast juurde.

Heinrich ei õelnud selle pääle midagi.
Tal oli sellest küll, et ta süda rinnas waljuste
ja walusaste peksma hakkas. Nüüd ei arwa-
nud ta enam mingisugust põhjust kahtlemiseks
olema. Siisgi, ta oleks tahtnud ikka weel
kahelda, loota. See oli nii hää.

Otto selle vastu oleks tahtnud kahtlemisest lahti saada. Ta polnud ialgi enne niisugustes asjades kahelnud. Alati oli see talle nii lihtne ja loomulik, iseenesest arusaadaw olnud. Tõusiwad tundmused, kiskusiwad teda kaasa, walmistasiwad talle lõbusaid silmapilkusid. Pärast kustusiwad nad pikkamisi ära ja kadusiwad seks korraks täieste. Külmal, osawõtmatalt lahkus ta sellest, kes talle nii palju oli kaasa toonud, armastuse altarile andeid ohwerdanud. Hingepeena polnud tal ialgi olnud.

„Wanaks hakkam jääma“, sähwas Otto pääst mõte läbi. Warsti püüdis ta aga iseenele selgeks teha, et see arwamine põhjendamata on. Kahekümneseitsme aastaselt ei kardeta ju weel wanadust.

„Lähme wälja“, ütles ta Heinrichile. „Hulgume niikaua, kuni me enam jalga jala ette ei jaksa tõsta, muidu ei saa õösel silmaga kinni“.

„Mul on niisugune tuju, et ma mitte kusagile minna ei taha“, wastas Heinrich.

„Mis sa kodus tegema hakkad“?

„Mitte midagi“.

Heinrich tundis esimest korda, et tal Otto juuresolek nagu wastumeelseks sai. Ta tahtis wõimalikult ruttu üksi jääda, ainult siis lootis

ta ennast rahustada wõima. Ennemalt oli tal aga kõige paremaks südame kergituseks alati see olnud, kui ta terwelt oma sõbrale wälja sai puistata. Ja ialgi polnud ta tema eest midagi warjanud. Ta ei teadnud isegi, kudas see oli tulnud, kuid nendest tundmustest, mis tal Olga wastu oliwad, ei olnud ta Ottole ial sõnagi lausunud. Need tundmused oliwad tal liig lähedased ja waiksed, kui et ta nendest rääkida tihkas. Wiimastest rääkimistest sai ta aru, et ka Otto tema wastu terwet oma südant polnud awanud ehk ta küll seda nii sagedasti tõendas. Mõlematel oli oma wäike nurgake hingepõhjas, millest nad wastastikku midagi ei teadnud. Nende saladused näisiwad nii wäikese tähtsusega olema, et raske aru saada oli, miks nad just neid asju üksteise eest oliwad warjanud. Ja ometi oliwad nad niipaljugi seda, millel päält näha palju sügawam tähtsus oleks pidanud olema, põhjani wastastikku wälja puistanud. Sellepärast arwasiwadki nad, et nad üksteist täitsa tunnewad.

„Pean ma siis üksinda minema“? küsis Otto. „Aga ma ei tahaks praegu üksinda olla. Ma tahaksin selle äraneetud küsimuse kallal kahekesi juurdleda, tahaksin mõtlemise abil tõe jälgile jõuda“.

„Seda ei suuda sa kunagi“, vastas Heinrich.

„Kui sa võimalikult ruttu asja jälgile tahad jõuda, siis uuri teda, seda minule tundmatat. Tema on kõige parem objekt uurimiseks“.

„See on tõsi küll, kuid ma ei jõua oodata. Ma pidin alles ülehomme temaga kokku saama“.

„Aga sa võid talle ju ekspressiga kirja saata. Ka postiga läheb talle homme parajaks ajaks kiri kätte“.

„Ah ja. See on tõsi. Anna mulle sulge ja paberit. Pane lamp põlema, ma kirjutan kirja siinsamas valmis“.

Warsti põles lamp ja Otto kirjutas. Ta pidas esiteks aru, millal ta küll trehwamiseaja peaks määrama. Wiimaks kirjutas ta kell seitse. Kui kiri valmis oli, läks ta ära. Ta tundis nüüd rahu südamesse tagasi tulema ja mõtles warsti koju minna.

„Mis pean siis mina nüüd tegema“? küsis Heinrich iseeneselt, kui ta sõbra järel ukse lukku oli keeranud. „Pean ma talle kirjutama ja teda homme õhtul wälja kutsuma“?

Ta kahtles kaua aega. Tuhanded mõtted poolt ja vastu jooksiwad pääst läbi. Kuigi tal kõik näis segamine minema, siisgi oli tal üks selge: midagi suurt ja sügawat oli sün-

dinud, mis tuntawad jäljed järele peab jätma. Mis ta enesele kõik ette oli kujutanud! Ta oli arwanud, et ta oma ideali oli leidnud. Ja kui kaua oli ta otsinud! Kindla põhjusemõtte, väljatöötatud teория järele oli ta talle lähenedud, esiteks kui inimesele, siis kui naesterahwale. Ta lähenes temale esiteks kui tundmata loomale, kelles kõik wõõras on. Katsete ja tähelpanemise abil püüdis ta seda tundmatat tema tõsisest küljest tundma õppida. Kõik näis nõnda minema, nagu ta seda soowis. Ja nüüd korraga! Tema teория, katsed, tähelpanemine — kõik on wale! Mida ta tõeks pidas, on otsani eksitus. Ja talle tuliwad need suured, tõsised lapsesilmad meelde, mis nii otsekohesest loomusest rääkima näisiwad. Ta arwas praegu tema naeru kuulma, mis talle süütalt ja lapselikult oli kõlanud. Kõrwad ja silmad pidiwad teda aga petnud olema. Aga mis pidi ta siis nüüd tegema? Pidi ta arwama, et tal enam mingisugust kahtlust ei ole wõi pidi ta weel selgemaid tõendusid otsima? Ja jälle puges kahtlus uueste ta rinda, jälle püüdis ta ennast sellega trööstida, et ta eksituses on. Tal on waja ainult temaga kord kokku saada ja siis on kõik jälle häa.

Ja selle häa lootusega asus ta laua äärde, et temale kirja kirjutada, millega ta teda hom-

seks kokkusaamisele kutsub. Kõik läks kuni aja äramääramiseni hästi. Siis jäi ta mõtlema. Korraga walgatas uus mõte ta pääst läbi. Ja siis määras ta kokkusaamise niisamuti kella seitsmeks, nagu Ottogi. See läbi pidi kõik awalikuks tulema. Jäab ta tulemata, siis on ta Otto juures; tuleb ta aga, siis peab ta Otto juures puuduma, kui neil ühe ja selle-samaga tegemist on. Heinrich tõmbas kergendatud südamega hinge tagasi. Homme pidi siis kõik lõpulikult selgeks saama. See kindel teadmine oli talle sedawõrd rahustaw, et ta täna õhtul õige wara magama läks ja peagi unewaiba alla wajus. Hommikul tundis ta enese õige wärske olema. Ka töötegemine läks tal harilikul wiisil korda. Pääle lõunat aga, kus määratud tund lähenema hakkas, kippus aeg wäga pikaks wenima. Mitte mille-gagi ei osanud ta teda mööda saata.

3.

Wäljas sadas peenikest wihma, kui Heinrich määratud paigale hakkas minema. Aeg oli alles warane. Heinrich tahtis aga ennem oodata, kui ennast oodata lasta. Nii kudas määratud aeg lähemale jõudis, nõnda hakkas ka ootaja süda waljumine rinnas lööma. Ühest

löögist kostis nagu „ta tuleb“, teisest — „ei tule“. Kuid ta tuli — harilikul kergel sammul, tõsiste silmadega, naeratawa suuga. Heinrich waatas uuriwa pilguga tema pääle. Neiu arwas sellest aru saama ja ta tundis eneses kergel kohmetust. Naeratused muutusiwad nagu sunnituks. Nooremehe südamest ei olnud kahtlus kaugeltgi weel ära kadunud. Selle hulka segas ennast weel walus joon, et ta üleüldse kahelda wõib, et ta teda niisamuti ei usalda, nagu waremalt. Ta ei teadnud millest rääkida. Iga sõna, mis ta ütles, kostis talle enesele wõõras, otsitud. Midagi muud oleks pidanud ta ütleva, midagi muud tahtis ta ütelda. Aga mida siis? Pidi ta kõik oma kahtlemised tema ette wälja walama ja tema käest aru pärima? Ja talle näis, et see kõige õigem tee tõe juurde jõudmiseks, igasuguse kahtluse kaotamiseks oleks. Wõimata, et tema salata wõi waletada wõiks. Siisgi oli aga põhjuseid, kuigi tumedaid, miks Heinrich kudagi kõike rääkida ei tahtnud.

Kui nad nõnda edasi läksiwad ja piina tundes asjata sõnu jutuajamiseks otsisiwad, ütles Olga :

„Olge nii hääd, waadake, mis kell on, mul ei ole täna palju aega“. Tema häälkõla ütles, et põhjus mitte ajapuuduses ei

seisnud; midagi muud pidi olema. See küsimisetoon tegi nooremehele väikese piste südamesse, ja pikkamisi näis ta sügavamale tungima, rohkem mõjuma hakkama. Korraga tuli noorelmehel tahtmine neitut täna õhtul võimalikult kaua kinni pidada. Ta hoidis ennast temale lähemale, püüdis tema käest kinni võtta ja ütles kurwal toonil, millest kahetsus ja ka iha välja pidi kostma:

„Nii ruttu?! Aga me pole ju veel midagi rääkinud. Mälestate, kui kaua me waremalt mõnikord jalutasime“.

„Siis oli rohkem aega“, vastas neiu tumevalt ja tagasihoidlikult.

Heinrich waatas uuriwalt talle silma. Nendest ei paistnud praegu mitte tõsidus ja otsekohesus, vaid küsimine.

„Mis teil täna wiga on?“ küsis Heinrich.

„Seda tahtsin ma teie käest küsida“, vastas neiu ja see wastus, mis nii julgeste ja otsekoheselt kõlas, awaldas nooremehe pääle hääd ja kaasakiskuwat mõju.

„Juba alguses panin ma midagi tähele“, rääkis Olga edasi. „Te waatasite nii iseäralikult. Nõnda pole Te veel ialgi waadanud. Mu süda hakkas sees wärisema“.

„Süda hakkas wärisema“, püüdis Heinrich naeratada, aga ta tundis, et naer õudseltselt

kõlas ja et ta neiu sõnu ainult tõendada aitas, kuna tal enesel wärinad pääle kippusiwad. Terwesse kehasse tungisiwad nad. Siisgi külma ta ei tundnud, paks palitu oli tal ju seljas.

„Noh, waadake, Te naerategi täna iseäraliselt“, seletas Olga. Ja ta püüdis ennast nähtawaste nõnda hoida, et ta millegagi nooremehe külge ei puutuks.

„Te panete mind imestama“, ütles Heinrich ja püüdis oma häälele tõsist kõla anda. „Kui hästi Teie mind juba tundma olete õppinud. Siisgi, kas Te ei wõi öelda, miks Te arwate, et mul midagi wiga on“? See küsimine kostis uuriwalt ja eksameneeriwalt.

„Nagu mina seda teaksin“, wastas neiu wähese äritusega. „Ma ei tea ju midagi, ma tunnen ainult. Juba Te käepigistuses oli midagi, ma ei tea mida. Ja kui Te nii uuriwalt mu pääle waatasite, siis näis mulle, nagu tahaksite mind läbi ja läbi waadata“.

„Kardate Teie siis seda? Ma olen ju ikka öelnud, et ma Teid täieste tundma õppida tahan“.

„Oh ja, seda ma mäletan wäga hästi. Aga ma pole ialgi tundnud, et Te tundmaõppimine niisugune oleks, nagu ta täna on. Waremalt polnud mul ialgi tänast tundmust. Mul on, nagu peaksite Teie mind täna asjaks,

mida Te igast küljest waatate ja hindate, kui palju Teie temast maksta wõite. Külmal, äri-likult teete seda. Ja seda kardan ma. Aga Te ei tohi pahandada, et ma nõnda räägin. Te ütlete sagedaste, et Teie muidu ei saa, kui peate kõik wälja ütleva; minul on praegu niisama. Wõib olla, et ma seda Teist olen õppinud“.

Heinrich tundis, et neiu hääl rääkides soojemaks, hingelisemaks, lähedamaks muutus. See wähenas neid külmawärinaid, mis tal terwes kehas tuntawaks saiwad, muutis neid soojemaks. Kahtlus taganes kaugemale; ta hakkas selle üle isegi häbi tundma. Ja ainult häbitundmus keelas teda kõike üles tunnistamast. Ta ei tahtnud kudagi awalikult näidata, kui wäiklane ja madal ta on. Talle puges tundmus rinda, nagu awaldaks Olgas ennast täna midagi uut, mis tema wäärtust ainult tõsta wõib. Kaswanud oli ta, nagu Heinrich ka ennast tema mõjul täienema tundis. Olgaga läbi käies, temaga juttu ajades, tekkis ta rinnas alatasa uusi tundmusi, mis talle tänini täitsa wõõrad oliwad; tundmuste kannul käisiwad uued mõtted, mis talle waremalt tundmata oliwad. Ta hakkas iseenesest kui ka teistest kord-korralt ikka rohkem aru saama. Ja seda ainult selle neiu läbi, kelle pärast ta

niisugust kahtlusepiina kannatas. Ta arwas aga juba ette ära, et kahtlus niisama ruttu kaduma saab, nagu ta elule tõusis. On aga waja ainult Olgat näha, tema häält kuulda. Ja nüüd oli see silmapilk käes.

„Teil on täiesti õigus, kui Teie minu uuriwast pilgust räägite“, ütles Heinrich neiule wastuseks. „Ja mis tõde on, selle juures wõiksin ma waewalt midagi pahaks panna. Tõde wõib walu sünnitada, aga sellepärast ei tahaks ma teda enesest kui kutsumata külalist eemale tõugata“.

Ja nüüd pihtis ta kõik, mis teda oli piinanud. Sellest aga, kust tema piin ja kahtlus põhjuse oli saanud ja mis teda oli kaswatanud, ei lausunud ta sõnagi. Ta rääkis oma walust, uneta ööst, töowõimatusest, unenägudest. Neiu kuulas. Ja mida kauem Heinrich rääkis, seda soojemaks, südamlikumaks muutus ta hää ja seda lähemale nihkus talle Olga. Kui ta wiimaks lõpetas, siis sammusiwad nad külg külje wastu hoides mööda puiesteed edasi. Mõlemad tundsiwad, kudas ka läbi paksude riiete nende kehad tuksusiwad, palawust wälja kiirgasiwad, üksteist wastastikku soojendasiwad; kudas tundmused tumedaks, uimastawaks muutusiwad, pääd segasemaks kippusiwad minema. Terwele linnale

oli nagu tume loor üle tõmmatud. Gaasituled laternates helkisiwad pehmelt ja heitsiwad nagu läbi udu wõi läbi walgete kewadepilwede walgust poriste uulitsate ja puiestee pääle.

Kui nad nõnda edasi sammusiwad, tuliwad neile inimesed wastu. Esiteks ei pannud nad neid tähelegi. Mõne aja pärast aga muutsiwad nad jällegi kainemaks ja neu niiskus noorestmehest natuke eemale. Ta paledel mängis kerge puna. Silmad oliwad nagu wäiksemaks läinud ja tõsiduse asemel waatas säält unistus wastu.

„Aga miks Te sel õhtul ei tulnud?“ küsis Heinrich korraga, kelle pää uue jõuga töötama hakkas. „Ma ootasin Teid kaua, kaua“.

„Meile tuliwad ju wõõrad ja ma ei saanud nendest kudagi lahti. Te wõiksite ju mind ometi uskuda“, wastas Olga pehmelt ja meelitatades. „Ja siis weel. Mul näis Teile tulemine esiteks nii lihtne asi olema. Kui ma aga pärast selle üle järele hakkasin mõtlema, siis sai ta õige keeruliseks. Ma hakkasin kartma. Pärast näeb keegi ja siis oleks warsti terve linn kõla täis. Kus wõiksin ma ennast siis weel näidata. Ka wanemad wiskaksiwad mind uksest wälja“.

„Aga Teid poleks ju keegi näinud. Päälegi, minu juures käib ühte puhku naisterah-

waid ja nende kohta ei räägi keegi midagi; nemad ise ei karda seda ka sugugi“.

„Mistarwis kutsute Teie siis mind, kui Teil teisi muidugi käib?“ küsis Olga ja selles küsimuses kõlas väike etteheide ja aimataw walu. Heinrich arwas sellest aru saama.

„Kudas pean ma seda seletama“, wastas ta. „Teised käiwad . . . Nemad tulewad ise, nad tahawad tulla, pakuwad oma tulemist mulle. Nad ei leia selles ka mingisugust iseäraldust. Teile oleks see aga uudis. . .“

„Aga ma ei taha seda uudist, ma kardan teda“, rääkis neiu wahele.

„Lubage mind ometi lõpetada. Teie ütlete, Teie ei taha. Kas see aga tõsi on? Teie ise usute seda kõige vähem. Et Te seda uudist kardate, see on loomulik. Palju on uudiseid, mida kardetakse . . . kardetakse ja siisgi tahetakse, isegi ihatakse. Ja keda Te kardate? Mind? Aga teate, kui Teie mind kardate, siis ei tahaks ma ialgi Teiega kokku saada. Te kardate juttusid? Aga ma tõendan, et keegi teid ei näe, sissekäik on niisugune. Ja olete Teie kord minu juures, siis ei sega meid keegi. Teie pole ju ialgi kuulnud, et meesterahwas ja naesterahwas inimesed on. Teile on ikka ja alati kinnitatud, et kui naesterahwas auus tahab olla,

siis peab ta tingimata ennast meesterahwa eest hoidma. Jumal hoidku selle eest, kui keegi neiu julgeb poismehe korterisse minna. Mina aga tahaksin Teid õpetada teist wiisi asja pääle waatama. Ma tahaksin teile näidata, et naesterahwas wäga hästi ka poismehe korterisse wõib minna ja et see tema wäärtust sugugi ei wähenda; see peaks selle asemel tema iseteadwust ja lugupidamist enese wastu tõstma. Ta harjub enese pääle mitte ainult kui emase looma pääle waatama, waid õpib eneses inimest tundma, kes meesterahwale kui üheõigusline wastus seisab. Ja siis weel. Te ütlete, teised käiwad muidugi. Aga ma ütlesin juba Teile, et ma neid ialgi pole kutsunud. Ja kui ma Teid kutsun, siis tähendab see, et midagi on, mis mind Teid kutsuma sunnib. Ma tahaksin Teile lähedal seista ja hellitan eneses lootust, et ka Teie midagi sellesarnast tunnete. Wõi ei wõi ma seda? Heinrich peatas natuke, nagu ootaks ta wastust. Ja ta arwas wastuse saama: Olga pää langes wäikese nõksaku alla poole ja puna tungis uue hooga paledesse.

„Aga kudas wõime meie üksteisele läheneda, kui meil wastastikune usaldus puudub. Teie ei usalda mind niigi palju, et minu korterisse tulla, nagu oleksin ma mõni kiskja.

Mul näib isegi, et Te minu korterit nii halvaks peate, et Teil sinna sisse ei sünni astuda“...

„Ah, seda mitte“, rääkis Olga wahele, „aga Teie ei wõi enesele ette kujutada, kudas ma kardan. Kui ma Teie juurde tulemise pääle mõtlen, hakkab mu keha üleni wärisema. Näe praegugi, ma lõdisen, hambad hakkawad suus lõgisema, nagu külmaga“.

„Aga mistarwis Te siis nii harg olete, julgemaks peate saama, peate ennast selleks kaswatama, harjutama. Ma tahaksin ju, et Te tugewamaks saaksite. Te ei wõi arwata, mis-suguse õnnega ma seda silmapilku ootasin, kus Teie minu toa uksest sisse astute. Mul ei ole naesterahwaste seas ialgi häid tuttawaid olnud, sõpradest pole rääkidagi. Ma ei oska, ei saa, ei taha nende wastu küllalt meesterahwas olla ja inimest otsiwad wähed. Teid arwasin ma nende wäheste sekka ja sellepärast kutsusingi ma Teid. Ma mõistan ju neid raskusid, mis Teil ära wõita on, aga ütelge ometi, kas Teie ialgi sellepärast minu juurde ei tule, mulle seda rõõmu ei wal-mista, et teatud raskused ees on. Need raskused pole ju nii suured, et nendest üle ei saa; ainult tahtmist on waja. Kui Teil aga tahtmist ei ole, siis ei kutsugi ma Teid. See oleks püüdmine Teid sundida, Teie tund-

muste kallal wägiwalda tarwitada. Selle wastu olen ma aga alati“.

„Ärge rääkige enam“, palus Olga ja waatas Heinrichile lähenedes silma. „Ma tahan ju tulla, seda Te teate. Aga ma kardan, ja ma ei saa enesest wõitu. Aga teate. Teie peate mulle wälja wastu tulema ja siis lähme ühes, Teie wiite mind, muidu jooksen ma ära. Te tulete, eks“? Wiimase küsimise juures pööras ta oma näo nooremehe poole. Tema palaw hinge-aur puutus Heinrichi nägu.

„Ma tulen ju“, wastas Heinrich ja wöttis neiu käest kinni, mida see wastupanemata sündida laskis. Ja nüüd leppisiwad nad kokku, et laupäewal see õnnelik silmapilk pidi olema. Täna oli neljapäew. Kui nad wiimaks lahkusiwad ja Heinrich üksipäinis kodu poole läks, siis oleks tahtnud ta rõõmu pärast kisendada, kõigest jõust karjuda. Nagu ilmatu koorma oli ta oma päält ära weeretanud, mis paar päewa teda rõhus. Kõik oli jälle endist wiisi. Kui aga esimene rõõmutuju juba möödas oli ja kui Heinrich kodus laua taga istus ning kõige üle, mis täna sündinud oli, kainemalt järele mõtles, siis tuli talle korraga meelde, et ta kaugeltgi oma eesmärgil pole ja et asi sugugi weel selgeks pole tehtud. Wõib ju olla, et täna õhtul Otto asjata ootas?

Õhtul magama minnes oli endine rõõm ja kerge tundmus, mis ta hinge alguses täitis, pea täitsa kadunud. Külmus wõttis selle asemel maad. Ta tahtis homse päewa ära oodata, siis pidi ta Otto käest teada saama, kudas temaga lugu on. Ootamine ei teinud talle aga suurt pääwalu, sest ta uskus oma tundmuste ja Olga otsekoheuse sisse liiga kindlaste. Kui aga Otto järgmisel päewal uksest sisse astus, siis oli esimene küsimine Heinrichi poolt :

„Noh, kudas kurs seisab? Kas said eila kokku“? Otto oli kaunis tusane ja rõhutud, wastas aga siiski kohe :

„Muidugi sain“.

„Miks sa siis säääl juures nii kibeda näo teed“?

„Kurat teab“, wastas küsitaw tooli pääle langedes.

„Tähendab — oled petetud? Minu arwamine on õige? Tal pole kedagi teist“?

„Pagan temast aru saab, kuid tüdinenud olen ma. Mitte midagi ei taha ma teha ja mitte kedagi näha“.

Heinrichile oli sõbra meeleolu kaunis arusaamata, kuid ta ei pannud selle pääle mingisugust rõhku. Temale oli sellestgi küll, et nüüd igasugused kahtlused häwitatud on.

Mitu päewa oli sellest ajast mööda läinud, kus Otto ja Heinrich wiimast korda koos olivad. Juba teisipäewal ootas Heinrich sõpra õige tungiwalt. Kesknädalal läks tal see tung weel suuremaks. Ta tegi juba iseeneses otsuseks, et kui Otto kella neljaks kesknädalal tema poole ei tule, siis tema teda otsima läheb. Heinrich tahtis nende tundmuste üle, mis ta läbi oli elanud ja nendest sammudest, mis ta eluteel ära oli astunud, sõbraga rääkida. Et aga Otto niikaua ennast ei näidanud, kuna ta muidu pea igapäew tema pool käis, siis pani see ootajat natuke imestama. Siiski — tal polnud waja sõpra otsima minna; see ilmus ise. Kesknädalal umbes kell pool neli koputas ta ukse pääle. Juba koputamises arwas aga Heinrich midagi iseäralikku ja ootamatat aimama.

Otto oli täna waikne. Heinrichile kätt teretamiseks andes ei lausunud ta sõnagi.

„Kus sa nii kaua olid“? küsis Heinrich.
„Ja missugune nägu sul on! Ikka otsid wististe alles oma wastast“?

„Ei, enam mitte“, wastas Otto külmalt ja karmilt.

„Oled juba ta leidnud“? küsis Heinrich

naeratades, kellele sõbra olek nalja kippus tegema.

„Seda küll“.

„Noh, ja kudas siis nüüd lugu on? Waatad sa tema pääle kõrgelt alla wõi oled sa tema pääle kade“?

„M...ma ei tea“, wastas Otto nagu järeloomõeldes.

„Wististe mitte kumbagit“.

„Wististe . . . Kindlaste ei tea weel? Aga kudas see wõimalik on, et kumbagit ei ole“?

Otto waatas tõsisel pilgul sõbra pääle. Ta otsis nästawaste wastamiseks parajaid sõnu. Aga ta ei leidnud neid. Sellepärast pööras ta silmad põrandale ja ütles:

„Tead, ma tahaksin ühte imelikku lugu sulle jutustada, sellepärast ma just siia tulingi. Asi puutub natuke sinusse. Minusse enesesse muidugi ka“.

Heinrich silmitses kõige suurema hoolega nende sõnade juures sõpra. Ja ta arwas midagi iseäralikku terwes tema olekus nägema ja tema häälekõlas kuulma. Külma joon ja nagu tume tundmata aimdus lendas tal pääst läbi, mis rahutust kippus sünnitama. Ta püüdis aga oma endist meeoleolu ja häälekõla alal hoida, kui ta ütles:

„Mis imelik asi sul siis jälle on?“ Ta istus aseme ääre pääle, pani käed hariliku wiisi järele kokku ja oli walmis kuulama.

„Terwe kolm ööd ja kaks päewa mõtlesin ma järele, kas ma sellest asjast sinule pean rääkima wõi mitte. Wõib olla, et mõistlikum oleks waikida, kuid ma ei suuda. Me oleme liig kaua üheskoos olnud, oleme liig palju üksteisele waremalt usaldanud, kui et ma seda warjata suudaksin. Päälegi, et me ka edaspidi üksteisega alatasa oleksime kokku puutunud. Ma ei saa sarnast saladust oma rinnas kanda ja endist wiisi sinuga rääkida“.

Otto pikk sissejuhatus laskis Heinrichi märgata, et asi kaugelgti mitte ainult imelik pole, waid et tal ka suurem tähtsus olema peab. Ja see sünnitas weel rohkem rahutust.

„Aga sa walmistad mind ju kui surmasõnumile ette“, püüdis Heinrich naeratada. Ta tundis aga isegi, et see õige kohatu ja loomuwastane oli. Ei temal ega ka Ottol ei olnud naljatamiseks vähematgi tahtmist.

„Tõtt öelda, surmasõnum see küll ei ole, aga on ju weel hullemaid sõnumid“, wastas Otto ja waatas tõsiselt sõbrale silma.

„Aga ütle siis ometi ükskord ta wälja, sa tead ju, et mina kaugelgti nii wäga õrna

närwidega ei ole, ma suudan mõndagi hoopii rahulikult ära kanda“, ütles Heinrich.

„Noh, olgu siis, Nii wõi teisiti, waikida ma ei auuda. Sa küsisid minu käest, kas ma oma wastase üles olen leidnud ja ma wastasin jaatawalt“.

„Noh, ja siis“, rääkis Heinrich wahele. Otto pidas aga teda hoolega silmas, nagu tahaks ta ära näha, missugust mõju tema sõnad sõbra pääle awaldawad. Kõrwalt waataja oleks pidanud tähele panema, et Otto silmades isegi kahjurõõmulik ja parastaw helk nähtawale tuli, kui ta seda nägi, kuidas Heinrich tema sõnade mõjul ikka suuremasse ärewusesse sattus. Ta püüdis nagu meelega asjast ääriweeri rääkida, et kuulaja närwisid wõimalikult pingule kiskuda.

„Sellest wastasest tahtsin ma sulle rääkida“, sõnas Otto edasi.

„See huwitaab mind wäga, kuid ma ei mõista, mistarwis sa mind nõnda ette walmistada püüad“, rääkis Heinrich jällegi wahele.

„Uudishimu mõjub wahel terwise pääle wäga hästi“, püüdis Otto naljatada, kuid Heinrich kuulis sellest ainult pilkamist ja haawamist. Otto sai sellest kohe aru ja lisis sellepärast tõsiselt, nagu kaastundwal toonil juurde:

„Naljatada pole siin midagi, asi on selleks liig tõsine. Mitte asjata ei mõtelnud mina nii kaua tema üle järele. Ma lubasin sulle oma wastase nime öelda ja sa ütlesid, et see sind huwitab. Aga mina ütlen, et mind see asi juba enam sugugi ei huwita, sest minu wastane, — see oled sina!“ Wiimaseid sõnu rääkis Otto pikkamisi, toonitades, nii et sõber nende juures kuidagi enam eksida ei wõinud. Nagu walgust rabatud kargas ta üles ja karjus kahwatanud näol:

„Mis?! Mina?!“

„Sina“, kordas Otto niisama kindlalt ja lisas warsti juurde: „Aga sa lubasid ju rahulikult kuulata ja wälja kannatada. Ma arwasin aga, et sa ei suuda, sest ka mina ei saanud sellega toime. Nüüd olen ma aga enesest wõitu saanud ja soowin sinule sedasama“.

Otto külm ja rahulik toon, millest Heinrich nüüd kaastundmust ja warjatud walu arwas wälja kostma, awaldas kainestawat mõju. Heinrich wõttis kahe käega pääst kinni ja kuna tema asemele kokku langes, sõnas ta ägades:

„Siis ometi on see kõik õige!“

Nõnda kokkuwajunult ja pääd kahe käega kinni hoides jäi ta tükiks ajaks istuma. Otto ei seganud teda. Ta silmitses sõpra ja uuris

sääl juures iseennast. Ta püüdis nimelt otsusele jõuda, mis asi teda oli sundinud asjast Heinrichile teatama? Oli see sõpruse pääl põhjened kohusetunne ja tung tõe järele, wõi aitas selleks ka mõni muu mõju kaasa? Ta püüdis end iseene ees kaitsta ja seletada, et tema püha kohus oli sõbrale kõik rääkida. Kui tema seda poleks teinud, siis oleks wõinud asi muul wiisil kuidagi awalikuks tulla, kui juba tema hääkstegemine palju raskem wõi täitsa wõimata oleks olnud. Niisugusel korral ei oleks tema mitte ainult kui alatu inimene Heinrichi ees olnud, waid ka see wiimane oleks wõinud eluks ajaks õnnetuks saada. See oli kõik wäga hää ja kaitsmiseks kohane, kuid Otto ei saanud ka seda maha salata, et selle kõige kõrwal weel midagi muud oli, mis kadedusest ja kättemaksmisest oma aluse näis saama. Iseäranis puges niisugune tunne talle siis rinda, kui Olga tema jalgade ees maas oli ja teda palus, Heinrichi pärast palus.

Kui Otto parajasti nõnda oma hingelõngade kallal harutas, laskis Heinrich pää käte wahelt wabaks, ajas ennast sirgeks, toetas wastu seinä ja waatas laial pilgul sõbra otsa. Tema näost oli endine kahwatus wähemaks jäänud. Käed ja huuled wärisesiwad tal.

Otto waatas natuke aega rahulikult talle wastu ja et see midagi ei lausunud, küsis ta waikselt, nagu andeks paluwalt :

„Sa oled minu pääle pahane?“

Heinrich waatas endist wiisi sõbra pääle, nagu ei paneks ta tema sõnu tähelegi. Natukese aja pärast raputas ta kergelt pääd ja püüdis „ei“ wastata. Suu liikus, kuid ei tema ise ega ka Otto ei kuulnud seda sõna. Wiimane sai aga siisgi aru, mida sõber öelda tahtis; sellepärast tõusis ta üles, astus tema juurde ja wõttis tema käest tänades kinni.

„Minul on kohus sind tänada“, rääkis Heinrich kähisewal häälel. Need sõnad oliwad walus piste Otto südamesse. Kui hää meelega oleks ta nende sõnade juures tahtnud, et ta oma awaldused ainult sõpruse pärast oleks teinud ja et ta see läbi täie õigusega sõbra sõnad wastu oleks wõinud wõtta. Aga ka praegu tekkisiwad ta rinnas tundmused elule, milledele ta kuidagi maad poleks tahtnud anda. Kõige päält täitis ta rinda uudishimu. Ta polnud weel ialgi mehi niisuguses seisukorras näinud, nagu Heinrich praegu oli. Temal enesel oliwad sügawad, tõsised tundmused wõõrad. Naesterahwale oli ta alati ainult kui naesterahwale lähenenud. Kiredetung oli ainuke põhjus, mis teda neid tähele

panema ajas. Kas nad targad wõi rumalad, haritud wõi harimatad oliwad, see tegi talle peaaegu üks wälja. Sagedasti arwas ta aga, et mida rumalam naesterahwas on, seda parem temale, sest seda kergemini langes ta tema mõju alla ja seda kergemini wõis ta temast lahti saada, kui ta teda enam ei sallinud. Siin, Heinrichi juures arwas ta midagi muud nägema ja seda „muud“ tahtisgi ta nii suure uudishimuga tundma õppida. Heinrichi seisukorrast sai ta seda paremini aru, et ta wäga hästi teadis, kuidas tema naesterahwa pääle waatas.

Otto seisis sāngi ees ja silmitses sõpra. Kui see mõne minuti jooksul midagi rääkima ei hakanud, lausus Otto :

„Kas see asi maksab kõike seda āra, kui mõistusega ta pääle waadata“.

Heinrich tõstis silmad üles ja wastas :

„Tõepoolest ei maksa ta seda āra, kuid . . .“ Ja ta tõstis oma lõdwa kāe üles ja püüdis sellega lootusetalt lūua. Otto istus tooli pääle.

„Mõistusega . . .“ hakkas Heinrich rääkima. „Nagu oleks inimesel niisugusel silmapilgul mõistust. Egiptuse pimedusega oled sa lõõdud . . .“ Ja ta hakkas harutama, kõike meelde tuletama, filosofoerima. Ja mida roh-

kem ta rääkis, seda rohkem sai ta oma jõuu jällegi tagasi. Kui ta juba küllalt rääkinud oli, pööras ta wiimaks enast Otto poole küsimisega :

„Aga jutusta ometi, kuidas see kõik awalikuks tuli. Nüüd wõin ma seda juba rahulikult kuulata“. — Heinrich janunes nende teadete järele. Ta teadis küll, et iga wiimane kui sõna Otto suust ainult walu toob, kuid just seda walu tahtisgi ta. Ta tahtis selle wiha karika põhjani wälja juua. Ja talle tuli meelde, kudas mõni joodik wiina õlekõrre läbi joo, et kauem seda äritawat ja uimastawat wedelikku oma keelel tunda je teda tilk tilgalt pikkamisi kõrist oma sisikonda saata, kus ta nii mõnusalt põletab. Nüüd arwas ta aru saama, mis niisugune imemine tähendab. Tema oleks tahtnud nüüd niisamuti oma karikat tühjendada : mitte korruga, mitte suurte lonksudega, waid piiskade kaupa. Need piisad langesiwad ta südamesse ja ta tunneks, nagu pistetaks sinna palawa nõelaga üks hauk teise järele. Walus oleks see kuni uimastuseni.

„Mis pean ma sulle säält jutustama“, tahtis Otto rääkima hakata.

„Jutusta kõik, kõik“, ütles Heinrich waele. Ta häälest kostis tung ja nagu hullustaw joo-wastus.

„Millal oli see?“ lisas ta oma sõnadele küsides juurde.

„Pühapäewa õhtul“.

„Laupäewa õhtul oli ta minu juures“.

„Sinu juures?“ küsis Otto imestades.

„Jah, aga jätame seda, jutusta sina oma lugu ära“. — Ja Otto jutustas. Ta rääkis, kuidas Olga juba sisseastudes oli õelnud, et ta ainult jumalaga tulnud jätma; kuidas ta midagi tema käest vastu pole võtnud, külm ja puutumatus ise on olnud. Ja sää! juures pole tahtnud ta tundmata wastasest mitte midagi rääkida“.

„Ma pidasin ennast kui mees ülewal“, seletas Otto edasi: „Ma mõtlesin, kui juba, siis juba. Teha pole midagi. Lõpuks ütleb ta aga minule, et mina meie wahekorra-st mitte kellegile sõnagi ei räägiks, nagu me seda warem kokku rääkisime. ‚Isenesestgi mõista‘, wastan mina temale. Mitte ühelegi hingele, tingib tema. ‚Mitte ühelegi hingele‘, wastan mina. Aga nähtawasti kahtles tema minu sõnapidamise juures ja ta oleks häämeelega weel kindlaimaid tõutusi minu waikimise üle tahtnud. ‚Ja Te ei räägi ka herra Orisoole sellest kõigest mitte sõnagi?‘ küsib ta minult ja ma näen, et ta silmist hirm, otse surma hirm vastu wahib. ‚Aga miks Te just siis

teda kardate?' küsin ma. Ta kohmetab esiteks ära, aga wastab siiski: „Sellepärast, et Teie kahekesi sõbrad olete“. Aga ta nägu, terve tema keha, mis wärisema hakkas, andis teda ära. Mul tuli sel silmapilgul meelde, et sa ükskord ära tundsid, kui me sääl olime ja ma ütlesin iseenele: „Siin peab mingisugune ühendus olema“. Ja nii ütlesin ma talle kindlalt, järsku ja ootamatalt: „Te salgate minu wastast. Mina aga tunnen teda: see on herra Orisoo“. Nagu rohi terawa wikati ees langes ta nuuksudes minu ette põrandale ja käsi minu poole üles tõstes palus ta mind jumalakeeli waikida, kõike hauda enesega kaasa wõtta. Ta wannutas mind kõige juures, mis mulle püha on. Kuid mis on mulle püha? Ja kui ta nõnda nuttes põlwili minu ees seisis, nagu waene patune, ja kui ma ta silmist lugeda wõisin, et ta ka weel sel õhtul walmis oleks olnud ennast minu omaks andma, wastu oma tahtmist, kui ta aga mind kuni hauani waikima wõiks panna, siis sain ma aru, et temaga midagi suurt oli sündinud, minule täieste tundmata, isegi arusaamata. Ma mõistsin, et ta sinus midagi muud näeb, kui ta minus wõi kellesgi teises enne on leidnud ja et ta sinule enesega midagi kaasa toob, mida ta kellegile pole andnud. Ja seda tundmata taga-

wara arwasin ma see kord kõige kallimaks pidada wõima. Ma sain enese meelest wäikseks ja rumalaks. Ma häbenesin, et ma ialgi polnud jõudnud teda niikaugele wiia, et ta seda mingi oleks jaganud, mida ta wesiste silmadega ja wärisewate kätega walmis oli sinule kandma. Ja weel midagi: ma kahetsesin, et sa enne temaga kokku ei juhtunud, kui mina teda tundma õppisin. Aga saatust on ju pime. Ja mulle näis, et ka meie see läbi pimedaks oleme saanud. Mitte sõnagi ei osanud ma talle wastata. Tema aga nuttis, walas pisaraid. Ma poleks ialgi enne uskuda wõinud, et tal niipalju pisaraid on. Nõnda nutawad wististe ainult naesterahwad...“

„Aga mis sai edasi?“ küsis Heinrich karsitult ja wärisewal häälel wahele.

„Edasi?... Ta nuttis, palus ja wannutas mind niikaua, kuni ma kõik lubasin, mis ta soowis. Ma wandusin temale nende õnnelikkude silmapilkude juures, mis ma temaga mõõda olin saatnud, et ma kuni hauani wai kima saan. Selle wande juures oleksid pidanud sa teda nägema. Niisugust nägu pole ma weel ialgi näinud. Ja kas ma edaspidi näen. mõni seda teab“, lisas Otto kurwal toonil waikselt juurde. „Aga sina ehk näed“, pööras ta sõbra poole. „Ja siis, kui ma wan-

desõnad olin lõpetanud, tormas ta laialilaotatud kätega minu juurde. Aga see polnud endine Olga, keegi teine oli see, mulle tundmata, wõeras. Ta suudles mind jääkülmade huultega kolm korda otsaette. Wärin käis mul kehast läbi. Need oliwad surnu suudlemised, elaw surnu minule. Ja ära naera, kui ma ütlen: silmadesse tõusiwad mul pisarad. Ma ei tea mispärast. Ka tema nägi, ma ei warjanud neid. Ta nägi neid esimest ja wiimast korda. Palju on ta mind enne suudlenud küll huulte, küll silmade pääle, aga ialgi pole ma nutnud. See oli wististe sellepärast, et ta siis alles elas . . . Ja nii lahkusime meie“.

Otto waikis. Aga ka Heinrich ei lausunud sõnagi. Ta oli arwanud teateid kuulda, mis tema lugupidamist, enesearmastust haawata wõib. Kõik oli aga wastuoksa. Ja seda walusam oli tal. Ta oleks tahtnud seda naesterahwast alatuna näha, et ta teda põlata wõiks. Aga just seda ei saanud ta teha. Lõpmata walus oli tal.

„Kui kaugel sina oma asjaga oled?“ küsis Otto paariminutilise waikimise järele.

„Nagu üleüldse olla wõib“, wastas Heinrich sõnawaeselt.

„See tähendab?“

„Ma tahtsin teda omale“.

„Alatiseks ?“

„Alatiseks“.

„Ja tema ?“

„Tema oli nõuus“.

Otto waikis ja wahtis suurel silmil sõbra pääle. Nüüd mõistis ta teda täiesti. Selle pärast oleks tahtnud ta teda silmadega läbi puurida, et näha, mis ta hinges sünnib.

„Ja see kõik oli laupäewa õhtul ?“ küsis Otto, et midagi rääkida.

„Kõik oli siis“, wastas Heinrich ja lisas natukese aja pärast nagu iseenele juurde : „Ja pühapäewa õhtul oli ta sinuga sääl“.

„Kuidas wõis see ometi kõik nõnda minna ?“ küsis Otto. Heinrich ei püüdnud selle pääle wastust leida, sest ta sai aru, et sõber iseenele küsimise ette oli pannud.

„Kõik seisab selles, et meil mõlemil oma saladused oliwad. Aga mälestad sa, et me ükskord maha tegime — kõik üksteisele rääkida. Oleks ometi teine meist awalik olnud, siis poleks sellesarnast juhtuda wõinud . . . Aga mis tahad sa nüüd teha ?“ pööras ta natukese mõtlemise järele Heinrichi poole.

„Ma ei tea“, wastas see. „Mu pää on wäsinud, ma ei suuda midagi wälja mõelda. Ja täna õhtul peab ta siia tulema“.

„Täna õhtul siia ?“

„Jah“.

„Ega sa ometi mõnda ettevaatamata sammu ei astu. Kui sa esiteks püsti kargasid, siis arwasin ma, et sa kõige pääle walmis oled, et sa isegi nõõri wõi rewolwri eest tagasi ei pörka“. — Need wiimased kaks asja oliwad Heinrichile täieliseks uudiseks. Imelik, kuidas tal midagi sellesarnast meelde pole tulnud.

„Ma arwan, niisugust lollust ei pea sa ei enese ega ka tema wastu tarwitama,“ rääkis Otto edasi.

„Kas see aga tõesti lollus on?“ küsis Heinrich iseeneselt. „Aga mis pean ma siis tegema?“

Mõlemad nooredmehed muutusiwad aegajalt sõnakehwemaks. Nad oliwad täna nähtawasti juba kõik oma hinge päält wälja puistanud. Mõtelda tahtsiwad nad, silmi iseene ja oma tundmuste pääle pöörata.

Rõhutult ja waikides andsiwad sõbrad üksteisele jumalaga jätmiseks kätt.

„Millal wõin ma jälle sinu poole tulla?“ küsis Otto lahkumise eel. See oli uus küsimus, mida nad mitme aasta jooksul polnud eneste wahel tarwitanud. Ja niihästi küsija kui ka küsitaw saiwad sellest aru.

„Mistarwis sa seda küsid. Tule ometi

alati, kui sul aga tahtmist on. Isegi, mina kutsun sind igal võimalikul korral“.

Weel kord surusiwad sõbrad üksteise kätt.

Imelik tundmus täitis noortemeeste rinda. Mõlemad kannatasiwad. Otto püüdis aru saada, missuguseks tema ja Heinrichi wahekord muutuda võib. Ta katsus ka mitmesuguste teiste tundmuste üle selgusele jõuda, kuid asjata. Süda oli nii wäsinud, rinnas oli nii tume ja segane, et waewalt millegi üle enesele aru wõis anda. Ottole tuli tundmus meelde, mis siis ta rinda täitis, teda puruks käristada ähwardas, kui Olga temale esimest korda kellegist teisest rääkis. Aga kuhu oli see tundmus nüüd jäänud? Mis oli teda ära häwitanud? Sõprus? Seda ei tahtnud tema uskuda, sest sel korral oli tal kirede tung nii lõpmata suur, kadedus ja põlgtus tundmata teise wastu nii tugew, et temast waewalt mõni teine tundmus wõitu oleks suutnud saada. Ta harutas ja otsis. Talle tuliwad Olga silmad meelde, mis wandetäitmise ajal tema pääl wiibisiwad ja mis kõik lubasiwad, kui nad aga wande selle eest tasuks saawad. Ta mäletas ka kolme wiimast suuandmist otsaesise pääle, mis talle weel praegu kananaha ihu pääle ajasiwad. Ja siis see uus, tundmata Olga olewuses, mis ta tema eest warjates,

kellele teisele oli hoidnud. Siin arwasgi ta selle wõimu olema, mis tema pääle kainestawalt oli mõjunud. Talle näis, nagu wõiks see endine, mis neiu temale andis, ikkagi weel tema päralt olla. Keegi ei taha seda temalt rööwida. See oli nagu nõnda wähesese wäärtusega, et see ainult teiste wäärtuste kõrwal midagi maksab. Ja häbi, piinlik häbi oli noorelmehel enese ees, et ta millegi järele oli jooksnud, tema pärast wõidelnud, kadedust tundnud ja inimesi põlganud, kuna terwe asi sugugi seda wäärt ei ole ja ainult inimese pääliskaudsusest räägib.

Kui sõber wälja oli läinud, langes Heinrich aseme äärele. Nüüd julges ta oigada, isegi nutta. Sõbra ees ei saanud ta sellega toime. Ta häbenes ennast niisugusena näidata, kui ta tõepoolest oli. Tugew ja suur tahtis ta tema silmis seista. Päälegi ei usaldanud ta Ottot enam nõnda kui enne; õigem — tal oli wõimata enesele praegusel silmapilgul wastata, kas ta Ottot tänama wõi wihkama peab. Liig rasked oliwad saadud hoobid ja liig ootamatalt oliwad nad langenud. Ka ei olnud tal praegu mingisugust tahtmist selle üle pääd murda, kuidas Otto pääle waadata; tänane Olgaga kokkusaamine seisis tal südame pääl. Mis pidi ta temale ütleva? Kas tal

üleüldse temaga maksis veel kokku saada, temaga rääkida? Kas poleks mitte parem, kui ta paari realise kirjakese talle saadab ja kõik lõpetatuks tunnistab? Wiimane mõte näis talle kõige mõistlikum olema. Juba istus ta laua äärde, wõttis paberi ja sule. Ta hakkas järele mõtlema, kuidas algada. Kui ta aga kirja hakkatuse üle järele mõtles, kerkis talle korraga see pilt silmade ette, mis Otto oma jutustusega oli maalinud. Ta arwas Olga silmi ja naeratust nägema, kui Otto oma wandesõnad oli lõpetanud. Ja nii elawalt järgnes sellele pildile terve ta olewus. Paber nihkus kõrwale, käsi langes tindi sisse kastetud sulega lauale, kiri jäi kirjutamata. Heinrich wahtis pärani silmil oma ette laua pääle, mõtles ja unistas. Ta tundis, kuidas kättemaksmise himu talle kord korralt rinda puges. Ta tahtis walu teha, pikkamisi seda piinata, kes teda ägama oli pannud. Selleks oli waja temaga kokku saada. Ta otsis uusi põhjusid, mis külmendawalt tema rinna pääle mõjuksiwad, selle karmiks, armuheitmataks teeksiwad. Ta püüdis enesele selgeks teha, et selles naesterahwas midagi ei ole, mis neid ühendada wõiks. Ta oli inimsuse kaudu tema südame juurde teed otsinud ja nähtawasti seda ka leidnud. Tõepoolest polnud ta aga midagi leidnud, kõik oli pettus.

Kui nõnda harutades kokkusaamise-aeg wiimaks kätte jõudis, siis tundis Heinrich eneses küllalt jõudu olema, et kõik läbi wiia, mis ta aga tahab. Ta mõtles Nietzsche sõnade pääle: „Kui sa naesterahwa juurde lähed, siis wõta piits kaasa“ ja Puschkini sõnade pääle: „Kui sa naesterahwa juurde lähed, siis ära unusta puuhalgu ligi wõtmast“. Täna arwas ta neid sõnu mõistma ja neid hinnata wõima, kuna ta siia maani neid hukka oli mõistnud.

5.

Kui Heinrich oma toauksest wälja astus, et kokkusaamisele minna, siis tundis ta enese julge ja kindla olema. Ja kui nüüd sel silmapilgul kohe Olga tema ees oleks seisnud, siis oleks ta ilma kahtlemata kõik läbi wiia wõinud, mis ta oma pääs walmis oli sepitse nud. Et ta aga natukene aega ootama pidi, mis läbi ta aega sai tehtud plaanisid uuesti läbi mõtelda, siis hakkas endine kindlus rinnas pikkamisi kahanema; isegi wärinad kipusiwad üle keha jooksma.

„Närwid“, sõnas ta iseenesele.

Kui siis Olga, rõõmus ja õnnelik, talle wiimaks ootamatalt säält poolt küljest wastu

tuli, kust ta teda ei oodanud, siis tundis ta kohmetust. Ta kippus kõik ära unustama, mis ta walmis oli plaanitsenud. Asjata ot-sis ta sõnu, et Olgat mitte midagi märgata lasta, ja oma korteris teda häkitselt tabada, nagu warast kuritöö kallalt. Kui pikselöö, pidi see talle pähe põrutama.

„Mis sul wiga on?“ küsis Olga. „Sa oled kahwatu ja nagu haige“.

„Seda ma ka olen“, ruttas Heinrich järele kiitma.

„Ja kuidas mina seda kohe ette aimasin“, hakkas Olga edasi rääkima. „Mul oli niisugune tundmus, et sa täna ei tulegi. Ja tead, mis ma weel mõtlesin? Aga sa ei tohi ju sellepärast minu pääle pahandada. Ma olen ju nii õnnelik, et ma seda kuidagi weel uskuda ei suuda. Ma mõtlesin nimelt, et me ialgi enam kokku ei saa, et sina seda ammugi juba unustanud oled, mis me laupäewa õhtul üksteisele ütlesime. Mul oli, nagu poleks seda laupäewa õhtut ialgi olnud, nagu seisaks ta meil alles ees. Aga miks sa midagi ei räägi?“ pööras ta nooremehe poole. „Ma hakkan sind kartma, kui sa nõnda waikid. Ma tulin niisuguse rõõmuga. Nüüd aga kaob see kõik korraga ära. Ütle ometi, mis sul on?“

„Haige olen; kardan niiskust, sellepärast

ei taha wäljas rääkida. Meeleolu on ka halb. Aga lähme minu juurde, sääl paraneb ehk kõik. Sinu rõõmus olek hakkab ehk ka minule külge“.

Missugust raskust see Heinrichile sünnitas, et neid sõnu harilikul wiisil rääkida! Ta sai sellega siisgi korda. Hambad kippusiwad ainult suus lõgisema hakkama.

Kui nad tuppa oliwad jõudnud, pani Heinrich Olga laua äärde istuma ja istus ise tema lähedale nõnda tooli pääle, et nad silm silma wastu seisiwad. Siin heleda tule walgusel oli aga tal wõimata oma sisemise ilma möllu neu eest warjata. See paistis ta liigutustest, näost, silmist, terwest ta olemusest wälja.

„Aga jumala pärast, ütle ometi, mis sul wiga on?“ küsis Olga hirmunult. „Mis on sündinud. Ja sa waikid nii kohutawalt. Mul näib, nagu oleks sul waja ainult kord oma suu awada ja siis oleks...“

„Nii hull see asi weel ei ole, kuid ma olen siisgi wäga, wäga haige“.

„Mis sul siis ometi on? Nii järsku! Räägi ometi“. Nende sõnade juures püüdis ta ennast nooremehele lähemale nihutada; nende põlwed puutusiwad kokku.

„Ma räägin kohe“, wastas Heinrich ja tõstis oma silmad ülesse, mis Olgal hinge tar-

retama paniwad. „Enne aga ütelge mulle, kus Te pühapäewa õhtul olite?“ Ometi kord oliwad need sõnad üle huulte. Karjuda oleks tahtnud ta neid neiule näosse. Nüüd tuliwad nad aga läbi krigisewate hammaste kuulda-wale. Ja kui Olga esimesel silmapilgul arusaamatuses pärani silmil tema pääle wahtima jäi, liss Heinrich juurde.

„Ja kuhu läksite Teie minewal nädalal siis, kui Teil wõõrad riided seljas oliwad? Mis oli Teil ‚Kolmesse kuradisse‘ asja?“

Need hoobid mõjusiwad. Heinrich tundis sellest rõõmu. Midagi walusat ja joowastawat täitis ta hinge. Olga oli nagu mõistuse kaotanud. Te nägu muutus wahakarwaliseks, huuled läksiwad siniseks, lõiwad wärisema. Ta tegi liigutuse, nagu tahaks ta nooremehe jalgade ette langeda. Wististe tuli talle aga midagi meeled ja ta ei teinud seda. Wiimaks surus ta käed silmade ette, langes jõuetult kõwerasse kokku ja õlade liikumine rääkis kramplikust nuuksumisest. See kestis hulk aega.

Heinrich oli püsti tõusnud ja seisis tema ees. Ta silmitses kui uimastuses nuuksujat. Ihesugused tundmused ärkasiwad temas elule. Talle tuli meelde, et see naesterahwas juba enne kellegi teise oma on olnud ja esimest

korda tundis ta eneses loomulikka instiktisti julgesti oma pääd tõstma. Endised tundmused oliwad nagu täitsa ära kadunud. Tumedal pilgul silmitses ta neiu ümargust kaela, tema saledat pihta ja tugewaid puusaid, milledele riided oma kitsusega liiga näisiwad tegema. Mis oli küll need tundmused elule kutsund? Kas ainult teadmine neiu endisest elust? Wõi ei olnud noorelmehel ialgi muid tundmusi olnud, ja tema ise pidas neid ainult teiseks?

Kui neiu tüki aega oli nutnud ja Heinrich sõnalausumata teda silmitsenud, ajas nutja ennast sirgeks, wõttis käed silmade eest ära ja waatas üles. Tema pilgus helkis meeletus.

„Pean ma ära minema?“ küsis ta nagu luba küsides, sest ta näis aru saama, et temal siin enam midagi teha ei ole. Ta teadis ju, kui suurt rõhku Heinrich ikka auusameelsuse ja otsekoheuse pääle oli pannud.

Neiu küsimine, millest Heinrich lõpmata kahetsust, andekspalumist ja oma süü äratundmist arwas kuulda wõima, äratas teda tema uimastusest. Ja kui ta nägi, et Olga toolilt üles tahtis tõusta, asus ta rinda kartus, et kõik liig ruttu lõpeb. Ta ei olnud weel mingisugusele otsusele jõudnud, mis ta neiule ütlemata peab. Ütleb ta ennast temast

jäädawalt lahti wõi on weelgi mingisugune kokkuleppimine wõimalik? Tal oli nii raske temast silmapilk lahkuda, ühe hoobiga kõike seda purustada, mis hulga aja jooksul üles oli ehitatud, loomulikul teel üles kaswanud. Selle tundmusele tekkis ka weel midagi muud juurde. Ta tahtis oma enesearmastuse kōdistamist tunda ja seda lootis ta see läbi, et see neiu, keda ta kõige hingega oma poole teadis tungima, tema ees waewleks ja piinleks. Kõige selle juures oleks tahtnud ta aga näha, et neiu ennast tema ees kuidagi oleks alandanud, põlgamisewääriliseks teinud, sest siis oleks wõinud ta ennast rahulikult temast lahkuda, teda enesest tugewa, armuta käega eemale tõugata. Need mõtted ja tundmused jooksiwad tal pääle neiu poolt ette pandud küsimist kiiresti läbi pää. Ja kui see walmis oli lahkuma, sõnalausumata, ilma kaebtusteta, alandusteta, ainult oma murtud südant, rusutud keha ja nutetud silmi kaasa wõtma, siis ei osanud Heinrich midagi muud wastata, kui kogeles:

„Seda mitte“.

Ja nagu sõnakuulelik laps jäi neiu tooli pääle edasi istuma ja näis oma saatust ootama. Praegu ei kartnud ta nähtawasti midagi, isegi surma mitte. Seda arwas Heinrich tema sil-

madest wälja lugeda wõiwat, mis nooremehe pääl wiibisiwad. Ja silmapilk jäi wiimane nõutalt seisma ja ei teadnud enesele wastata, mis tarwis ta äraminejat tagasi oli hoidnud. Ta wõttis jällegi neuu wastu toolil istet ja küsis :

„Mis pean ma sinuga tegema?“ Selle juures tundis ta aga, nagu tahaks ta küsida : „Mis peab meist saama?“ Ja enesele tähelepanemata oli ta jällegi sõna „sina“ tarwitanud, mida ta aga teha ei tahtnud.

„Tee — mis tahad. Ma olen ju süüdlane“, wastas neuu ja pisarate asemel helkis ta silmis kuiw palawiku läik.

„Ja sa ei mõtlegi ennast wabandada?“

Selle küsimise juures tundis Heinrich, et endine jõud ja selgus talle jällegi tagasi tuleb ja et ta neuu walutawas hinges sõrmitsema ning harutama wõib hakata. Ja tal oli tundmus, nagu seisaks ta, nuga peos, elawa organismuse ees, ja oleks walmis tema kallal löikamisi ette wõtma. Nuga oli aga nüri ja pikkamisi, pikkamisi pidi ta nüsima. Lõigataw wiskles wiimase jõuga tema ees, põrgulik walu sundis keha kramplikult kokku kiskuma, kuid mitte ainustgi kaebehäält, walu karjatust ega oigamist ei tulnud lõhkewast rinnast. See läbi näis kannataja walu weel raskem ja ki-

bedam olema, lõikaja joowastus — magusam, uimastawam.

„Wabandada“, sõnas neiu ja raputas kurwal meelel pääd. „Mis olnud, ei saa ole-mataks teha. Wõi arwad sa, et ma weel mi-dagi salata püüan?“

„Ma tean kõik“, wastas Heinrich järsku.

„Waewalt tead sa kõik, pääle minu enese ei tea keegi kõike“.

See wastus oli uus piste nooremehe rinda. Weel pidi midagi olema!

„Ja mis on siis weel?“ küsis ta tungi-wal pilgul.

„Nüüd on sellest asjata rääkida, sest meie wahel on ju wististe kõik lõpetatud, ma näen seda sinu silmadest. Aga ma tahtsin sulle sellest rääkida, kõik tahtsin ma üles tun-nistada“.

Need sõnad paniwad Heinrichi mõtlema ja ühes ka kartma. Talle näis, nagu tahaks see, keda ta walmis oli lõikama, tema käest lahti rabeleda, ära jooksta. Seda ei tahtnud ta aga kuidagi sündida lasta.

„Meie wahel kõik lõpetatud“, kordas ta sellepärast ja lisas põrandale wahtides juurde, sest ta tundis, et ta praegu waletab ja see tegi talle häbi:

„See on alles weel teadmata“.

Need wiimased sõnad awaldasiwad Olga pääle sügawat mõju, kuigi nad õige külmal, kuiwal toonil öeldud oliwad. Uue elu ja äritusega oli ta walmis nooremehele lähenema:

„Aga mis pean ma siis tegema? Mis ütleva? Pean ma siis tõesti kõik sulle ära rääkima, ennast nõnda näitama, nagu ma olen? Mul on see praegu raske, kole raske. Ma mõtlesin, et ma seda siis teen, kui ma tunnen, et sa igal tingimisel minu omaks saad, nüüd ei saa ma enam seda uskuda“.

„Teisiti ei wõi ma, kõike tahan ma kuulda“, wastas Heinrich.

„Aga kust pean ma pääle hakkama?“ küsis neiu nõutalt ja wõttis nooremehe käest kinni. Jääkülmad oliwad need peened ja pehmed sõrmed. Heinrich tundis aga, et nad temasse puutudes pikkamisi soojemaks läksiwad.

„Mu pää läheb segamine, mõistus kaob ära. Ma kardan, et sa mu sõnu enam ei usu, et sa ainult pettust nendest wälja loed. Ja nii ei saa ma rääkida. Ütle, et sa mind usud, nagu waremalt, ma palun sind. Mõista mind hukka, aga saa minust õieti aru, oska minu seisukorda tungida. Sa oled ju nii tark ja arusaaja, sa mõistad ju mind? Ütle, et sa mind mõista ja uskuda tahad“.

Rääkija häälest kostis walus appihüdmine. See oli elujõulise uppuja hää, kes õlekõrrest kinni haarates oma hädakisa üle lainete laseb kõlada ja kellele ainult unine wastukaja kaastundmatalt wastu kõlab.

„Ma usun sind“, sundis Heinrich ennast wõimalikult pehmelt wastama ja lisas juurde: „Kui ma su silmadesse waatan, siis arwan ma aind jälle uskuda wõima“.

Walusad jooned neuu suu ümber muutuwad õnnenaerulisteks.

„Kui hää sa oled“, ütles ta. „Aga ära waata enam nõnda minu pääle, nagu sa seda esiteks tegid. Waata nõnda, kui esimesel korral, kus me kokku saime. Sellest sain ma uut elu. Ma ei olnud enne niisugust waadet näinud. Kõik meesterahwad waatasiwad teisiti. Ja ma ei tea, mispärast, kuid ma lõin nende ees oma silmad alati maha; sind ei häbenenud mina aga. Ma wõisin sulle nii julgesti wastu waadata ja ma tahtsin seda. Sa püüdsid nagu midagi muud näha, mitte aga mind. Teised waatasiwad mind, nagu ma olin. Ja ma häbenesin oma silmi, paleksid, käsi, jalgu, liigutusi, käiku. Nendes näis midagi äraandwat olema. Sellest arwan ma alles nüüd selgemini aru saama, kuna mul

sel korral ainult tume aimdus rinda pugesa ja mind mõnikord lõdisema pani“.

Heinrich tundis, et ta midagi muud Olga käest oleks kuulda igatsenud, kuid ta ei tahtnud teda segada. Salajase tungiga kuulas ta tema häält, tema sõnu ja waatas tema nägu, silmi.

„Kui me tuttawaks saime, kord korralt üksteisele lähenema hakkasime, siis hakkas mind sagedaste kõik see waewama, mis olnud oli ja mis ikka weel edasi kestis. Mis pidin ma tegema? Mul oli, nagu ei näeks sa minus mitte naesterahwast, waid omasugust inimest. Sõpra otsisid sa, kellega sa rääkida oleksid wõinud ja kellele sa kõik oleks usaldanud. Ja minu meelest oli sul niipalju rääkida. Ma arwasin, et sul ialgi sõnad otsa ei lõpe, kui sa ise seda ei taha. Ja ma kuulasin sind. Selle juures trööstisin ma ennast, et see ikka nõnda jääb. Teisi tundmusid ma ei lootnud, kõige vähemalt sinu poolt mitte. Nii arwasin ma wõima seda, mis mul sinust üle jäi, ikkagi weel kellegile teisele wiia. Ja see teine otsis ju ainult seda, mida sina ei tarwitanud. Pikkamisi tundsin ma aga, kudas ma sinu juures kahekordselt elama hakkasin. Ma tahtsin et sa seda oleksid tähele pannud, sellest aru saanud. Kuid sina jäid minu arwates

endiseks. Õöd läbi piinlesin ma ja ei teadnud, mis teha. Ja kui ma wiimaks otsusele jõudsin, et ma lootma wõin hakata, siis tahtsin ma teisega kõik katkestada. Juba siis tõusis mul ka küsimine, kudas ma seda kõike sulle rääkima pean, millal selleks kõige parem aeg on? Sa tead ju, kudas minu esimene lahkumisekatse teisega lõppes? Ta rääkis sulle muidugi kõik ära?“ küsis neiu ja kui noormees jaatawalt pääd liigutas, siis rääkis ta edasi:

„Ma olin ju ka siis weel sinu üle kahe wahel ja tema wõitis mind oma hullustuses ära. Wäetiks ja nõrgaks sain ma tema kätte wahel. Sa tead muidugi ka seda wiimast korda. Siis oli kõik kindel ja ma tundsin enese tema vastu tugewa olema. Sina olid mind tugewaks teinud. Sina olid minu hingesse, terwesse minu olewusesse midagi uut, wärsket walanud ja see andis mulle jõudu. Ja kudas ma sellest uuest, mida ma ainult aimasin, lugu pidasin! Sa rääkisid mulle meesterahwast ja naisterahwast, õpetasid mind kombeid ja usku põlgama, teadust auustama. Walus oli nii mõnigi asi mul esiteks kuulda ja nii paljustgi ei saanud ma aru. Aga ma püüdsin seda. Mul näis endine usk kaduma ja selle asemele asus uus — usk sinu sisse.

Ma arwasin, et sa kõik wõid, kui sa aga tahad. Ja ma trööstisin iseennast sellega ja arwasin, et sa mulle kõik ka andeks anda wõid. Sa rääkisid ju nii mitu korda mulle niisugustest asjadest. See andisgi mulle lootust. Kuid siisgi wärisesin ma. Ma ootasin parajat silmapilku, et sulle kõik rääkida. Aga ma ei leidnud seda. Ma tahtsin ennast enne täitsa wabaks teha. Nüüd, kus ma aga seda olen, tead sa juba kõik. Siin uues ilmas, mis sa mulle awasid, arwasin ma andeksandmist leidma. Ma ihkasin selle järele. Aga kudas ma kannatasin, et ma ilma andeksandmise palumiseta sinule wastu ei wõinud tulla. Sää! juures mõtlesin ma aga, et ma siis sinu suuruse üle ialgi poleks õigesti wõinud otsustada. Ma arwasin, et kui sa mulle kõik jõuad andeks anda, siis mõistan ma su suurust täiesti, siis olen ma ihu ja hingega sinu oma. Ehk kudas oleksingi ma ilma andeksandmiseta sinu juurde tulla saanud! Enne kui ma ise ühtegi kalduwat sammu olin teinud, kandsin ma lapsepõlwe pattusid enesega kaasas“.

Nende sõnadega wiskas ta nagu määratu koorma nooremehe jalgade ette.

„Mis sa ütlesid?“ küsis see tumedal, hirmunud pilgul, nagu ei usuks ta oma kõrwu.

„Sa kuulsid õieti“, waatas neiu; „seda õppisin ma pansionis. Meid oli säääl palju, kõik tütarlapsed. Ühes õppisime, ühes käisime jalutamas, ühes sõime, ühes magasime ja alalise ülewaatuse all, et me kombelikud, õrnad ja häbelikud oleksime. Ja me olime. Kui selgesti ma seda kõik mäletan! Ja kui ma koolist wälja astusin, siis olin ma õrn, nõrk ja — werewaene. Kui mamma mind tohtri juurde wiis, siis ütles see, et ma — mehele pean minema. Ja nüüd tuletas mamma mulle alatasa meelde, et ma mehele pean minema. Ma pidin kellegi oma wõrku tõmbama. Kui hirmus see oli! Praegu jooksewad külma wärinad üle keha. Iga wastutulijale pidin ma silmuse kaela püüdma heita, kui ta aga mamma arwates küllalt niipalju palka saab, et ta mind toita wõib. Aga rumal olin ma sellest sai isegi mamma aru. Ühes olin ma aga ka õnnelik . . . Ma sain Leiseriga tut-tawaks. Mamma rõõmustas, kui ta meid ühes nägi. Ta õpetas mind teda ikka kõwemini kinni mässima. Selle wastu mässiti aga mind. Mamma nägi õõsiti minu mehelemisest unes, mina saatsin aga pooled ööd „Kolmes kuradis“ mööda. Aga seda sa tead juba. Kui ma selle pääle tagasi mõtlen, siis on see nüüd nagu paljas unenägu. Mul on, nagu

poleks see ainustgi jälge minusse järele jät-
nud. Ja mulle näis mõnikord, kui ma sinu
seletusi kuulasin, et ma midagi halba pole
teinud ja et sinul see kõik nii kerge on ära
kannatada, kui sa sellest teada saad. Ma
oleks wahetewahel isegi tahtnud, et ma sinule
suuremaid raskusid katseks ette oleks wõinud
weeretada. Ma lootsin, et sa nad kergesti
eest kõrwale lükkad. Ja mida kergemini sa
seda oleksid teinud, seda suuremaks oleksid sa
minu silmis kaswanud, ja ma tahtsin sind
suurena, tugewana näha. Mõnikord läksin
ma iseenesega niikaugele, et arwasin: mind
ei olegi, ma olen ainult wäike osake sinust.
Ja kui sa rääkisid, et me ühesugused peame
olema, siis oli see mulle walus. Sestsamast
tahtsin ma aga ise tugewaks, sinu sarnaseks
saada ja sulle wastu tulla ja õelda: „niisu-
gune olen ma. Näita, et sa suur oled ja
anna mulle kõik andeks“. Mul näis, nagu
oleks sa siis kõige suurem, kui sa omasugu-
sele andeks suudad anda. Ma püüdsin kas-
wada, tugewamaks saada. Isegi raamatuid
hakkasin ma lugema, milledest sa nii palju
rääkisid. Usk kippus aga iseenese sisse
kaduma, sest ma uskusin ju ainult sinu
sisse . . .“

Neiu peatas, nagu ootaks ta nooremehe

poolt midagi. Kui aga see waikis, hakkas ta edasi rääkima :

„Sa oled nii tõsine, aga mulle näitab, nagu naeraks sa südames minu rumaluse üle. Ma olen ju kord niisugune. Ka rääkida ei mõista ma kõike seda, mis mul hinges on. Sääl on aga nii palju. Ma tean, et ma midagi mõistlikku öelda ei oska, kuid ma ei saa siiski teisiti, ma tahaksin veel palju, palju rääkida, kuigi sina sellest midagi aru ei saa. Kui me waikime, siis on, nagu oleks siin toas kõik surnud. Sina oled surnud ja mina olen surnud. Ja ma hakkam kartma“.

Waikides, rahulikult oli Heinrich neiu sõnu päält kuulanud. Nendest kui ka rääkija häälest kostis lihtsus, otsekoheesus, usaldus ja südamest hoowaw waikne, kuid sügaw kurbus. Pisaraid arwas noormees rääkijal silma tungima, kui ta aga tema pääle waatas, siis nägi, et ta eksis. Neiu silmad oliwad kuiwad. Endise nutu jälgedena hiilgasiwad nad iseäraliselt. Ja see hiilgus andis sooja, kallas waa-tajale sellesama raskuse rinda, mis rääkija hinge täitis. Heinrichi tumenenud süda hakkas jällegi midagi tundma, awaldas tahtmist ja tungi, õõgas olnud magususte ja lootuste järele. Kuidas oliwad nad ometi nii ruttu ära purunenud? Miks oli nende alus nii mure-

new? Ja ta oleks tahtnud kõik uuesti üles ehitada, seda tagasi võita, mis temalt ära oli võetud. Kui ta iseenesega võideldes sõnu otsis, hakkas neiu jällegi rääkima. Nüüd kostis ta häälest wärisew hirm.

„Miks sa mitte midagi ei wasta?“ küsis ta ja wõttis oma jääkülma käega Heinrichi omast kinni. See tuletas nooremehele need suuandmised meelde, milledest Otto oli rääkinud. „Ütle ometi midagi mulle wastuseks, ma ei suuda sinu waikimist ära kannatada. Mul näib, nagu ei mõistaks ma sind ega pole ka ennemalt mõistnud. Aga ma tahaksin sind mõista. Ma usun ju ikka weel ainult sinu sisse; kas sa ka seda minult tahad ära wõtta. Siis on ka see usk tühine? Wõi tahad sa, et ma sind paluma pean? Aga ma ei saa seda teha, sõnad ei tule üle huulte. Sa pole mind ju ialgi paluma õpetanud, seda teha käskinud. Ma rääkisin sulle ju kõik, tõmbasin wiimase hilbu oma ümbert maha. Ja nüüd tahad sa pilkawa naeratusega minust mööda minna. Aga ma olin ju ainult otsekohene“.

Wiimane ütetus torkas Heinrichi selle koha pääle, mis tema enesearmastusele uuesti kihutajaks sai. Ta tahtis ikka ja ikka selle naesterahwa paluwat häält, tema hirmunud,

küsiwaid ja ootawaid silmi näha. Ta tahtis tema elawa hinge tuksuwat walu tunda.

„Sa räägid otsekohelelt“, wastas ta. Aga kus oli su otsekohelelus enne? Sa said otsekoheleleksi siis, kui enam muud teed üle ei jäänud“.

„Aga ma ütlesin ju, et ma ise sulle kõik oleksin rääkinud. Wõi ei usu sa mind? Aga ütle ometi, mis pean ma tegema, et sa mind jälle uskuma hakkaksid?“

„Aga ütle sina, mis pean mina tegema, et mina sind usaldama suudaksin hakata? Ma tahaksin ju seda, kuid ma ei saa“.

Olga waatas nõu küsides toas ümber. Korraga tuli talle aga midagi pähe ja ta wastas palawalt, nagu tahaks ta terwe oma hinge nendesse sõnadesse suruda:

„Anna mulle kõik andeks, ole nii suur ja tugew, et sa mulle kõik suudad andeks anda, siis hakkad sa jällegi mind usaldama. Wõi ei jõua sa? Ma usun ju ikka weel, et sa jõuad, kui sa aga tahad“.

„Ma ei saa ju sulle enne andeks anda, kui ma tean, et sa ennast tõesti süüdlaseks pead, et sa andeksandmist tahad, et sa minu andeksandmise järele ihkad. Kahtlus närib rinnas ja ta poeb ikka sügawamale, külmalt, osawõtmatalt“.

„Aga mis pean ma siis tegema, et sa mind usaldama hakkaksid?“ küsis neiu hirmunult. „Sõnad ei mõju sinusse, sõnu ei usu sa. Me peame kärmeste nõu leidma, muidu on kõik kadunud, ma tunnen seda“.

„Ma ei tea“, vastas Heinrich lühidalt.

„Sa ei tea . . . Aga ma arvasin, et sina tead, ma uskusin, et sa kõik tead. Aga tead, ma tulin ühe mõtte pääle. Sa rääkisid waremalt, et sa niisugust naesterahwast otsid, kes terwest maailmast ja tema kombetest ennast lahti ütleb, õed ja wennad, isa ja ema ära unustab ja sinule järele tuleb — iseseiswalt, ilma laulatamata, lepinguta, ainult usaldusest sinu wastu. Ma ütlesin sulle, et ma seda ei suuda, et wanemad mind ära neawad, et terwe seltskond näpuga minu pääle näitab, mind enesest wälja tõukab. Sa andsid mulle siis järele, sa ei nõudnud minu käest nii suurt ohwrit. Nüüd aga, kus sa mind enam ei usalda, toon ma selle ohwri“.

Wiimaste sõnade juures käis rõõmuhelk Heinrichi näost üle.

„On see wõimalik?“ küsis ta neiu külmadest kätest kinni haarates ja neid kõwasti pigistades.

„Jah, ma jätan kõik, ma tahan kõik kannatada, kui ma aga sinu usaldust tagasi lunastan“.

Uued sõnad laskisid uue mõjuhoo noorestmehest üle käia. Ta andis neiu kätele jällegi vabaduse tagasi ja langes endist wiisi oma tooli pääle tagasi. Kerge ohke tuli ta rinnust kuuldawale.

„Miks lased sa minu käed lahti? On ka veel see ohwer väikene? Aga mis wõiksin ma siis veel tuua? Ma olen kõige pääle walmis. Aga mul ei ole enam midagi. Wõi tahad sa minu elu? Sa ei wasta. Aga seda ei tohi sa ju tahta. Sa awasid mulle uue ilma, sa pead mind sinna sisse laskma, teda mulle näitama“. Neiu häälte tekkisid pisarad, sõnad muutusid nuuksumiseks. Ta langes tooli päält nooremehe ette maha, sirutas oma jääkülmad käed tema poole üles ja palus.

„Nõua kõik, mis sa tahad, ma annan kõik sulle, ka oma elu, aga ära lükka mind enesest ära. Ütle, et sa mind endist wiisi usaldad ja ma lähen, kuhu sa käsed. Sinu sisse uskudes pole mul midagi hirmus“.

Alles nüüd näis enesearmastuse- ning kättemaksmise-karikas nooremehe rinnas täis saama. Ta wõttis ülespoole sirutatud käed

wastu, tõstis nuuksuja üles ja pani ta oma põlwele istuma.

„Minu jalgade ees ei pea sa mitte olema. Ja külm on sul, sa wärised. Mina olen wististe nii hirmus külm, et kõik minu läheduses lõdisema hakkawad. Sinul peab aga soe olema, ma tahan seda“. Ja ta püüdis neiu käsa soojendada, silitas ta palesid, suudles ta otsaesist ja rääkis :

„Ära nutsa enam, su silmad on juba enne punased. Kellele julged sa neid näidata“.

„Mul on sellestgi küllalt, kui sina neid waatad“, nuuksus Olga ja ilmlõpmata tänu ja õrnus paistis ta silmist. Pikkamisi jäi nutt järele, käed läksiwad soojemaks, paledesse tõusis puna ja silmad kuiwasiwad suudlemistest. Heinrich tundis, kuidas neiu keha palawust hakkas wälja õõgama, tema kehasse teda üle saates. Ja mida kauem ta seda oma käte wahel hoidis, tema silmadesse waatas, tema palawamaks minewat hingeõhku tundis, seda rohkem sai ta aru, et sellest kehast midagi arusaamatat, siisgi meeldiwat, joowastawat ja hullustawat wälja hoowab, neid mõlemaid nagu nõialoori sisse mässib, kus kõik ununema näib. Ei olnud minewikku ega tulewikku, oli ainult praegune silmapilk kõige tema tungide ja tahtmistega. Ja see sundis

noortmeest neit pigistama, suruma, muljuma, teda kätel kiigutama, kuni wiimane mõistusehelk tumedasse nõialoorisse ära oli kadunud. Kired astusiwad oma pehmete jalgadega mõistuse kaine, kõwa pää pääle ja see wajus alandlikult kokku. Noored õögawad ja tuksuwad kehad muutusiwad mehanilisteks olewusteks, mis loomusunni järele elutseda tahtsivad. Ununesiwad põhjused, kadus see ilus kauge uus ilm, millest neiu oli unistanud ja mille wõitmiseks talle isegi elu armas ei olnud.

Kui Heinrich pärast Olgat koju läks saatma ja kui ta säält üksipäinis tagasi tuli, siis oli ta südames weel raskem ja tumedam, kui enne seda, kus neiu ta ette põlwili langes. Nüüd ei süüdistanud ta aga mitte ainult teisi, waid ka iseennast. Ta tuli enesele kui wäeti ja rumal kergemeelne poisike ette. Wiimaks püüdis ta aga nendest piinawatest mõtetest lahti saada, lootes, et küll aeg asjad harutab. Üks aga oli kindel: ta tundis, et ta nüüd enam ialgi selle naesterahwa pääle nõnda waadata ei sa, kui enne. Talle näis, nagu oleks ta täieste kõikide teiste sarnane. Kui ta aga selle pääle mõtles, missuguses arwamises neiu tema suuruse, tugewuse ja kõikwõimise kohta on, siis oli tal piinlik ja häbi.

Heinrich tundis enese wäsinud olema, waimliselt ja kehaliselt. Magada ei saanud ta öösel siiski. Talle näis, nagu oleks ta nõnda wäsinud, et ta enam magada ei jaksa. Ja kui ta hommikul niisama raske pääga kui südamegagi sängist wälja tuli, tõusis terwe asi kõigis oma mõõdaminematuses tal silmade ette. Waremalt oli ta nii sagedaste Olga pääle mõtelnud, tema seisukorda enesele ette kujutanud, nüüd seisis tal ainult tema ise meeles. Ta arwas, et Olga kõigega walmis saab; sellel oli midagi, mille abil ta kõik raskused ära suudab wõita. Aga mis pidi tema tegema? Selle pääle waatamata, et ta Olgat püüdis oma silmis alandada, pidi ta ometi tunnistama, et ta tema silmis alatasa kaswama näis. Ja just seda kartis ta nüüd kõige rohkem, see läks tal otse wastumeelseks. See tuli wististe sellest, et ta iseennast selle wastu wähenema nägi. Kadunud olidwad endised kõrged idealid, usk iseenese sisse, järele näisiwad olema jäänud ainult kired. Ja nendes arwas ta midagi madalat nägema. Midagi ei olnud neile püha, midagi jäädaw. Kõik, mille järele nad ahnitsesiwad, muutus pärast nende täitmist läilaks, wastikuks. Kuhu oli see kõrge inimlus jäänud, millest

ta Olgale nii kõlawal keelel oli kõnelenud ja naesterahwa wahel unistama pannud? Kas ei olnud ta ise sedasama teed käinud, mida mööda ikkagi harilikult astutakse, kui naesterahwas ennast natuke unustab? Kas wõis ta isennast weel endisel wiisil auustada? Küll püüdis ta iseennast sellega wabandada, et Olga ju „niisugune“ olnud, aga see aitas wähe. Sõna „niisugune“ ajas talle häbipuna palesse, kui ta selle pääle mõtles, kuidas ta ise Olgale enne „niisugustest“ oli rääkinud. Siis oli ta kõrgeloomuline ja andeksandmine ise inimlikkude nõrkuste wastu. Ka ei suutnud see teda rahustada, et Olga teda petnud oli. Ta pidi isegi tunnistama, et ta waewalt pettusest wõis rääkida. Wõi kas ta ei olnud walmis kõike arwatawat halbtust kõige suuremate ohwritega lunastama? Kas ei waletanud ta oma hinge põhjani wälja? Mida kauem Heinrich harutas, seda kindlamine jõudis ta otsusele, et ta midagi polnud jõudnud teoks teha, millest ta nii ilusaste oli rääkida mõistnud. Tegeliku eluga kokku puutudes tundis ta enese lõpmata nõrga ja nende köidikutega kinni mässitud olema, milledest ta teisi oma sõnadega wabastada oli püüdnud. Raske ja walus oli tal oma nõrkust tundma õppides. Mis pidi ta oma jõuetusega pääle hakkama?

Mõtted, mis talle õõl ega päewal rahu ei tahtnud anda, saiwad talle ristiks. Ja tal oli hää meel, kui emand Martin kohwi tuues midagi rääkima hakkas. Kui aga Heinrich emanda pääle oleks waadanud, siis oleks ta näinud, missuguse uuriwa pilguga see teda silmitses, ja see pilk poleks juba talle enam kergitust toonud. Kui emand esiteks siit ja säält juttu oli otsinud, ütles ta wiimaks, nagu mõõda minnes:

„Teil käis eila õhtul külaline“.

„Jah, üks tuttaw naesterahwas“, wastas Heinrich osawõtmatalt.

„Leeni rääkis mulle jah, ,et üks naesterahwas, olnud. Tema tundwat teda. Juba teist korda olnud ta siin“.

Need sõnad paniwad Heinrichi mõtlema, walasiwad rinda uut raskust juurde. Ta püüdis aga siisgi näidata, et temal ükskõik on ja ütles:

„Soo, wõi Leeni tunneb teda“.

„Temale seletanud keegi sõbranna, kes ta on. Leeni rääkis, et ta olla ilus. Ma wastasin talle, et ega siis herra Orisool ometi halb maitse ole. Tema paneb ju kõik tähele, kes Teie juures käiwad. Ma ütlen talle küll, et mis sinul sellega asja on, kuid kas tüdruk hull siis kuulab. Ajas teine juba ammugi

pääle, tahtis mõnda mänguriista saada. Kla-
weritunda wõtab, aga sellest on wähe, tahab
kodus midagi mängida; kuuleb ju, et Teie
wiulit mängite. Ta on alati rõõmus, kui Te
mängima hakate. Ma ostsin teisele wiimaks
mandoline. Wanamees oli küll wastu, kuid
mine jõua nüüd tema tahtmist teha. Noorte
inimeste asi. Tema sureb muidugi warsti ära,
saab teine waewast lahti. Nojah, ostsin tei-
sele mandoline, aga ei oska häälede panna.
Ma ütlesin teisele, et mine palu herra Orisood,
aga tema ütleb: „Ma ei julge, kardan. Herra
Orisoo on alati nii tõsine. Ialgi ei naerata ta,
kui ta mulle wastu tuleb wõi kui ma midagi
tema tuppä wiin. Ta nagu ei näegi mind“.
Ma ütlesin talle, et oled ikka ka loll. Mis
see herra Orisoo sinust siis nägema peab.
Aga mis sa teed, tütarlapse asi. Ja nüüdsed
inimesed ongi hoopis teised. Kes meie ajal
seda kuulis. Nagu minewal nädalalgi. Te
palusite mind oma kuuetele paari nõõpi ette
ajada; ma wõtan kuue ja hakkän ajama. Tema
juhtub koju tulema ja kohe minu kallale:
anna aga kuub tema kätte, tema ajab nõõbid
ette. Ma ütlen küll, et sa ei oska. Aga ei
kedagi! Poolwägise kisub minu käest kuue
ära ja hakkab õmblema. Ja nõnda ajasgi
tema need nõõbid ette. Ei tea, kuidas nad

ees ongi, ma ei saanud ise järele waadata, tõi ju teine kuue enne Teile ära. Enne aga waatas teise igal tpoolt läbi, kas ta wast kusagilt parandada ei taha. Taskud katsus ka läbi. Ma ütlesin talle küll, et ta taskust midagi kaduma ei tohi lasta minna. Ega teda hullu uskuda ole. Ma ütlen ikka alati, et ta päriselt isasse on. Seesama palaw weri. Ja mis ta tahab, seda wiib ta läbi, maksku mis maksab. Wanamees oli niisamatu“. Ja nüüd hakkas emand oma wanamehest jutustama, et selle läbi seletada, missugune Leeni on. Heinrich waikis, nagu harilikult, ja mõtles emanda sõnade üle järele.

Elawalt tõusis Leeni paks ümargune mopsinägu, pilukil hiilgawad silmad, pehme, kahekordne lõuake, paksud lihawad käewarred, niisamasugune piht ja puusad ning pool lodew wõi sulaw käik silmade ette. Ta arwas kõigest sellest alles täna esimest korda midagi aru saama, liiategi; kui ta tema häbelikku, siisgi nii pääletungiwat naeratust meelde tuletas.

Kui emand Martin tükk aega oli jutustanud, arwas ta, et selleks korraks küll saab ja lisan lõpetades juurde:

„Ärge pahaks pange, aga mul pole ju kedagi muud, kellega ma räägiksin. Te olete

nagu oma inimene, me oleme ju niikaua üheskoos hästi läbi saanud. Sellepärast ma Leenitki mandolinega Teie juurde julgesin ajada. Ega Te seda pahaks pane?"

„Oh ei, laske ta tuleb aga päälegi. Kui mul aega on, häämeelega juhatan“.

„Aga Teil on ju alati niipalju tegemist. Leeni ütleb ikka; muidu läheksin ma küll, aga herra Orisoo on alati ametis. Ja kui tal tööd ei ole, siis on tal wõõrad. Ma olen talle ikka wastanud, et eks sul ole aega oodata“.

„Täna ehk homme pääle lõunat saab mul wististe aega olema“, ütles Heinrich.

„Täna wäga, ta saab wäga rõõmustama“, wastas emand ja kadus peagi ukse taha. Tema jutustus, mis ta tütresse puutus, jättis nooremehe rindu imeliku tundmuse järele. Selles oli midagi piinlikku ja ka kõdistawat. Nüüd, kus ta ühelt poolt enese jõuetust ja peaaegu alatust tundis, walati tema enesearmastusele ja lugupidamisele uut õli tulesse juurde. See polnud ju küll mitte see õli, mida ta ennemalt oli igatsenud, kuid õli oli ta siiski, sest ta tundis, kuidas ta midagi leegitsema pani. Need oliwad needsamad leegid, mis temas siis loitma oliwad lõõnud, kui ta esimest korda Olga pääle, kui patuse keha pääle oli waadanud.

Terwe pool päewa täitis see imelik tundmus ta rinda ja kui ta pääle lõunat koju tuli, siis hakkas ta juba ootama, millal Leeni mandolinega tema tuppa astub. Waremalt oli tal küsimus meeles seisnud, et kas Otto täna teda vaatama tuleb; nüüd oli ta seda juba unustanud.

Leeni ei lasknud enese järele kaua oodata. Warsti pääle koju tulemist kuulis Heinrich oma ukse pihta tasakesti koputatawat. Ja kui ta ennast toolil ümber pöörates „olge hääd“ ütles, ilmus Leeni ukse läwele. Ta oli oma juuksed üles kamminud ja jaki selga pannud, mille käiksed waewalt üle küünarnukkide ulatasiwad ja pooled käewarred paljaks jätsiwad. Terwest tema olewusest paistis äritus. Kogeludes hakkas ta rääkima, mis ta soowib ja punastas säääl juures ära. Heinrich palus teda istet wõtta ja hakkas mänguriista häälele panema. Kui ta sellega toime sai, katsus ta mängida ja ütles:

„See on kõik, mis ma teha wõin, mängida ei oska ma“.

„Te ehk oskate natukenegi, teate, kuidas ta kätte peab wõtma“, rääkis Leeni. „Mina ei tea temast midagi, aga mulle meeldib ta. Kuidas sõrmed pääle tulewad panna, Te ehk wõite näidata?“ küsis ta mandoliinet kätte

wõttes. Ta läks kord korralt julgemaks. Heinrich tõusis üles, astus temale lähemale ja püüdis teda juhatada. Nähtawasti ei saanud neiu aga tema seletustest midagi aru; ta pidi wiimaks selle käest kinni wõtma ja sõrmed ümber mandoliine kaela seadima. Ta tundis, et need käed palawad oliwad ja tuksusiwad. Ka kerget wärisemist arwas ta nendes tundma. Pärast pidi ta aga weel mitu korda sedasama kätt seadma, neidsamu sõrmi ükshaawal keelte pääle panema. Ja ikka palawamaks näisiwad sõrmed minema. Teadmata, kuidas wõi mis põhjusel, kuid kord juhtus Heinrich Leenil käewarrestgi kinni wõtma. Leeni paled hakkasiwad õhetama, aga sõrmede keelte pääle panemist ei saanud ta kuidagi selgeks. Kui ta wiimaks oma tuppa läks, jäi Heinrich talle järele wahtima. Natukese aja pärast awanes aga uks jällegi ja Leeni tuli tagasi. Mänguriist oli häälest ära läinud, ta palus teda uuesti häälede panna.

„Andke andeks, et ma Teid eksitan“, palus ta. „Aga ma tahaksin mängima õppida. Kui mamma kodus oleks olnud, ega ma siis poleks tohtinud uueste tagasi tulla, kuid tema on kodust ära, läks sugulaste poole“.

Nende sõnade juures lõi rääkija silmad häbenedes maha ja õõgawatelt palgedelt jooksis puna kõrwalestadele.

Heinrich pani jällegi mänguriista häälede ja küsis :

„Aga kuidas sõrmede päälepanemisega lugu on?“ Ja nüüd algas jällegi sõrmede päälepanemine. Wiimaks oli Heinrich nii lahke, et ta mandoline häälest ära keeras ja siis neiut käskis katsuda häälede panna. Kaua, kaua harjutasivad nad. Iialgi ei wõinud Heinrich arwata, et Leeni nii lõbus tütarlaps on. Ta julges pärast naerdagi, isegi liiga palju naerda, mis tema paled weel punasemaks tegi. Ka Heinrich hakkas naerma ja naljatama. Nad istusiwad üksteise wastus tooli pääle ja mänguriist käis käest kätte. Nii mõnigi kord puutusiwad nende käed see juures kokku. Neile enestele oli täitsa teadmata, millega see lõbus tund oleks lõppenud, kui mitte Otto koputamine wälimise ukse pääle neid poleks seganud.

„Tohin ma Teid teine kord weel tülitada?“ küsis Leeni oma toa ukselt naeratades.

„Iseenesestgi mõista“, wastas Heinrich niisamuti naeratades ja pääd nokutades ning astus neiuale sammu lähemale, nagu tahaks ta temale midagi salajat tasakeste öelda. Leeni kadus aga oma õhetawate paledega ja korratusesse sattunud juukstega ukse taha, kuna Heinrich wälimist ust awama tõttas. Sel ajal

kui Heinrich seda tegi, pani Leeni mänguriista käest ära ja astus ennast peegli ette vaatama. Ta puutus oma palesid ja sõnas õnnelikult naeratades :

„Kui palawad!“

Otto oli täna tõsine. Ka Heinrich sai selleks, kui ta sõbra nägu nägi, sest see tõi talle jällegi kõik meelde, mis ta üürikeseks ära oli unustanud. Ja kui sõbrad üksteise pääle waatasiwad, siis tuli neile mõlemile meelde, kui rõõmsad nad alles hiljuti üheskoos oliwad olnud. Esiteks otsisiwad nad asjata, millest rääkida. Nad walisiwad sõnu ja lauseid, nagu kardaksiwad nad üksteisele oma mõtteid awalikult wälja öelda. Wiimaks küsis Heinrich :

„Kuidas su meeleolu täna on?“

„Halb“, wastas Otto. „Aga sinul?“

„Niisamuti“.

„Kaugel sa oma asjaga oled?“

„Säälsamas, kus ennegi“.

„Kuidas säälsamas?“

Nüüd hakkas Heinrich jutustama, esiteks nagu wastumeelt, kuid kord korralt muutus ta keel lahkemaks ja sõnad tuliwad ilma raskuseta kuuldawale. Wiimaks tundis ta oma rinnas kergitust, et ta kõik säält wälja puistata sai. Kõike ei rääkinud ta siiski Ottole

ära. Midagi jättis ta südamenurka warjule ja see tegi säääl endist wiisi haiget. Otto nägu näis kuulates weel tumedamaks minema. Sõbra sõnad paniwad teda sügawaste järele mõtlema. Mõnikord waatas ta niisugusel pilgul rääkija pääle, nagu ei usuks ta oma kõrwu, nagu kuuleks ta midagi, mida ta Heinrichi suust kuidagi kuulda poleks lootnud ega tahtnud. Kui see lõpuks oma tundmustest rääkima hakkas, nagu püüaks ta ennast wabandada, ütles Otto :

„Ühe sõnaga — kõik on lõpetatud wõi õigem: kõik läheneb lõpule“.

„Ma ei tea“, wastas Heinrich õlasid kehitades.

„Mina tean“, kinnitas Otto. „Mina olen midagi sellesarnast läbi elanud ja siis oli igakord lõpp lähedal“.

„Aga mis wõin ma sinna parata, kui ma teisiti ei saa?“ küsis Heinrich ennast wabandada ja kaitsta püüdes.

„Oh ja! Ma mõistan sind“, wastas Otto ja tema hääles kõlas kibedus ning etteheide. Ja kui ta natuke aega sõpra oli silmitsenud, nagu puuriks ta teda oma waatega läbi, kõnutas ta kurwalt pääd ja ütles :

„Kui nõrk sa oled! Seda ma enne ei teadnud“. Ja Otto tundis, kuidas Heinrich

tema silmas madalamale hakkas langema. Talle tegi see haiget. Heinrichile torkasiwad aga sõbra ütelled kõige walusama paiga pääle, mida ta kõikide eest wõimalikult kaua warjata oleks tahtnud. Sellepärast püüdis ta ennast kaitsta.

„On see nõrkus, et ma niisugust pettust temale andeks ei suuda anda?“ ütles ta äritatult. „Minu enese wäärtusetundmus käseb seda. Ma ei wõi ennast ometi alandada ei iseene ega ka teiste ees“.

„Aga milles seisab siis see pettus? Teadis tema, missuguste mõtetega sa temale lähenedid? Ja kui ta seda teada sai, kas ei katkestanud ta siis kõik?“

„Aga minu ees jättis ta kõik saladuseks. Päälegi oli ka sinule see teadmata, mis tal minuga oli. Nii pettis ta kahte korraga: mind ja sind. See on ometi päewaselge“.

„Minule mitte. Mina ei nõudnud temalt ialgi, et ta minule kõik peaks pihtima. Ka ei keelanud ma ialgi teda teistega läbi käimast. Ainus tingimine oli: ta ei tohi kellegiga nii lähedas tutwuses olla kui minuga. Ja seda ei ole ta ka olnud. Mina ei heida talle midagi ette. Mis sellesse puutub, et sinule midagi saladuseks jäi, siis oleks wõinud ju weel kõik hääks saada: ta oleks wõinud ise sulle kõik

üles tunnistada, nagu ta seda rääkis. Wõi ei usu sa teda? Mina usun. Ma usun teda sellest silmapilgust saadik, kus ta mind waikida palus. Aga sa ei läbenud oodata, sa tormasid tema kallale". . .

"Läbesid sa oma sõna pidada"? küsis Heinrich terawalt wastu. „Sa wandusid talle ju waikimist. Miks sa ei waikinud? Mina pidin jõudma waikida, aga sina ei suutnud"!

See oli hoop naelapää pihta. Ta trehwas seda haiget kohta Otto hinges, mida ta paar päewa nii hellalt oli rawitseda püüdnud ja mida ta siisgi ära parandada ei oskanud. Heinrich sai sellest aru ja tal oli häa meel. Ta tundis see läbi nagu oma seisukorda paranewat.

"Sul on õigus", sõnas Otto waikselt. „Nüüd mõistan ma wäga hästi, mis ma teinud olen. Ma wandusin talle nende õnnelikkude silmapilkude juures, mis me kahekesi mööda olime saatnud. Ja mis tegin ma? Kohe murdsin ma oma wande, tallasin need õnnelikud silmapilgud porisse, häwitasin nad ära. Mina olen petis, mitte tema. Ehk kui ma tõsine sõber tahtsin olla, miks ei nõudnud ma tema käest, et ta ise sinule kõik ära räägiks? Aga ei. Selle asemel tegin mina seda. Mul näib, nagu oleksiwad mind selleks kõige ala-

tumad tundmused kihutanud. Sa ära pahanda, ära saa minu pääle wihaseks, aga ma ei wõi teisiti, ma pean kõik ära ütleva. Asi on liig tõsine. Kuidas ma nüüd kõik tahaksin seda olemataks teha! Ma tahaksin, et ta ise sinule kõik ära oleks rääkinud, et sa tema otsekohe-
sust ja auusust tundma oleksid õppinud. Ja ta oleks seda teinud, kui ta oleks wõinud“. Rääkija peatas. Natukese aja pärast hakkas ta aga alandatud häälega uueste:

„Mõnikord tõuseb mul aga mõte, et kuigi ma kõik oma eksitused tagasi suudaksin wõtta, see asja sugugi paremaks ei teeks. Sellest poleks mingisugust kasu, et ta ise sulle kõik ülesse wõiks tunnistada; sina jääksid ikkagi endiseks. Mitte usaldus tema wastu pole sul kaduma läinud, waid midagi muud on sündinud. See on see wana tuntud enesearmastus, egoismus, mis ütleb: ‚ainult minu‘! Puutumatumust otsib see egoismus. Naesterahwa käest nõuab ta puutumatumust. Mul on walus nende mõtete juures. Ma mõtlesin, et sa sellest üle oled kaswanud. Aga ma otsustasin ju sinu sõnade järele. Ja nüüd arwan ma, et ma eksinud olen. Aga ma ei tahaks seda. Ma tahaksin, et sa nõnda teeksid nagu me kahekesi rääkinud oleme. Ma tahaksin näha, et sa harilikust hulgast üle oleksid sirgunud. Sa

ei wõi wast aimatagi, mis see mulle tähendaks. Ka mina ise ei saanud sellest enamalt aru. Nüüd tunnen ma seda. Ja tema on seda wäärt. Ta on suur armastuses, enese ärasalgamises. Sellest sain ma wiimasel korral aru. Niisugusena ilmus ta mulle siis. Mul oli, nagu näeksin ma naesterahwast esimest korda. Ja häbi oli mul tema ees. Ja weel siis, kui ta põlwili langes, mind palus. Mulle tuli ette, nagu wõiksiwad ainult suured südamest kedagi paluda ja nagu paluksiwad nad alati wäikseid, keda nad suureks on hakanud pidama“.

Heinrichi rinnas wöttis raske piinlik tundmus maad. Ta oleks tahtnud sõbrale nii mitu korda wastata, kuid sõnad ei tulnud suust wälja.

„Ehk ütle mulle, oled sa ise temale kõik üles tunnistanud“? küsis Otto korraga sõbra pääle waadates.

„Mul ei ole midagi tunnistada“, wastas Heinrich. Ta sai aga aru, et see mitte nii ei ole ja lisas wabanduseks juurde: „Ta pole ju minu käest midagi nõudnud“.

„Pole nõudnud... Aga miks nõuad siis sina temalt? Missuguse õigusega, kui tema seda ei tee? Sul pole midagi... Sa oled wististe ära unustanud, mis sa mulle kõnele- nud oled“... .

„Ah, see oli ju ometi ammu enne meie tuttavakssaamist“, vastas Heinrich ja lõi sõbra ees silmad maha.

„Ammu . . . Aga kas see asja olemataks teeb? Kas ammuaegse salgamist salgamiseks ei wõi pidadagi? Waata, tema tunnistas sulle ka seda ülesse, mis enne seda oli olnud, kui mina temaga tuttavaks sain. Ta tahtis, et sa teda põhjani tunneksid ja ta tegi õigeste nõnda, nagu sina teda olid õpetanud. Ta tuli kõige sügawama usaldusega, kõige suurema otsekohesusega sinule wastu, lootes, et sa sellest lugu oskad pidada, mida sa sõnades kõrgeks kiitsid. Ma tahaksin sulle siin kohal öelda: mine ja tee sina nõndasamuti, nagu sa teda tegema õpetasid ja te saate õnnelikuks“.

„Ma ei tea, ma ei saa. Mul poeb õudne tundmus rinda, kui ma kõige selle pääle mõtlen. Ma pidasin teda enne kättesaamata kõrguseks, nüüd näib aga, nagu wõiks teda ka igaüks teine minu asemel kätte saada ja nagu oleks tema kättesaamine kerge naljamäng. Kui ta wiimast korda siin toas oli, siis tulin ma selle mõtte pääle“.

Wiimaste sõnade juures kostis Heinrichi häälest midagi iseäralikku wälja, mis Otto kõrwadest mitte mööda ei läinud. Ta waatas umbusklikult sõbra pääle ja küsis:

„Ega ometi?“ . . .

Heinrich tegi liigutuse, mis kõik ütles: „Sõnad, sõnad, sõnad“, kordas Otto kurwameelselt. Isegi pisaraid tundis ta kurgu poole pugewat. Ta mõtles säääl juures selle pääle, mis Heinrich ennemalt nii sagedaste oli rääkinud. Nüüd arwas ta ka aru saama, miks sõber õudsest tundmusest rääkis.

„Ja nüüd tahad sa teda eemale tõugata?“ küsis ta. „Kas sa mälestad, et sa ise seda waremalt alatuks nimetasid.“

„Ma ei ole igatahes mitte alatum kui sina ja paljud teised“, wastas Heinrich wähe äritatult.

„Kes teab. Mina olin tema wastu otsekohene, ütlesin, et tal minust midagi loota ei ole, sina aga lubasid alatiseks tema omaks saada.“

Heinrich ei leidnud wastust.

„Ma ei tea, kudas see tuli, kuid usu ometi, ma kahetsen seda kõigest südamest, mõistan ennast hukka“, ütles ta wiimaks.

„Sa suur wäetike!“ wastas Otto pead kõngutades. „Mitte see pole kahetsemise wäärt, et see kõik nõnda tulnud on; ainult selle üle tunnen ma kahetsust, et sa nüüd ta enesest eemale tõukad. Ma tunnen ju, et sa teda ainult niikaua püüdmisewääriliseks pi-

dasid, kuni sa teda kätte ei saanud. Nüüd aga . . . nüüd wahid sa kohe ümber, et uut püüdma hakata. See on ju kõik nii tuttav, ainult sinust ei oodanud ma seda. Ja see teeb mulle haiget. Mina sinu asemel teeksin praegu teisiti“.

Kui Otto wiimaks sõbra juurest välja hakkas minema, kutsus see ta ukse päält tagasi.

„Korraga tuli mulle midagi meelde“, ütles ta. „Sa mälestad ju weel, et ühel neljapäewa õhtul, kus mina Olgaga kokku sain, sina ennast ka omaga ütlesid kokku saanud olema. Kellega said sa siis kokku, Olgaga wõi kellegi teisega?“

Otto jäi mahalöödud pilgul ukse alla seisma. Nüüd oli see silmapilk käes, mida ta kohe arwas tulema, niipea kui ta uksest sisse astus.

„Mina . . . sel õhtul . . . Ma waletasin sulle sel korral“.

See oli walus niihästi rääkijale kui ka kuulajale.

„See on sõprus ja otsekoheesus“, mõtlès Heinrich.

Otto silmist paistis tumm piin ja häbi.

„Sa ei saanud siis kellegiga kokku?“ küsis Heinrich.

„Ei“.

„Ja miks ei öelnud sa mulle seda, siis oleks kõik tulemata jäänud! Seda laupäeva õhtut poleks mul olnud“. Ja ta surus oma käed otsaette ja hoidis seda kramplikult kinni, nagu kardaks ta selle lõhkemist.

„Ma häbenesin seda sulle öelda, uhkus keelas. Ma ootasin teda ju kui poisike, kui narr. Üle tunni wahtisin ma. Ma tulin nii loll ja rumal enesele ette, nagu kunagi enne“.

Mõlemad waikisiwad.

„Nüüd oled sa muidugi pahane“, sõnas Otto natukese aja pärast.

„Pahane . . . Mis aitab siin pahandamine. Aga kes pagan ajas sind sel korral mulle waletama. Mind häbenesid sa! Aga mis pean siis mina tegema? Pean ka mina ennast häbenemisega wabandama? Kelle ees? Sinu ees? Selle pääle kõngutaks sa ju ainult pääd“. Ta surus käed silmade ette ja langes toolile.

Ja kui sõbrad wiimaks lahkusiwad, siis tundsiwad nad, et kõik see, mis mitme aasta jooksul nende wahele oli tekkinud, kõwaks kaswanud, korraga rebenema lööb. Langewad hoobid näisiwad kerged, tähtsuseta olema, kuid neil oli imesuur jõud. Sõbrad muutusiwad üksteisele wõeraks, ei saanud üksteisest enam

aru. Ja kuidas oli see ometi võimalik olnud? Otto rinnas võttis peaausjalikult kahetsus ja piin maad; Heinrichi hinge puges wiha, kuigi ta Ottot kudagi kaotada poleks tahtnud. Wiimaks löi ta aga käega ja pomises:

„Ükskõik“.

Warsti pääle seda koputas keegi teisest toast tasakeste ukse pääle. Lāwele ilmus Leeni.

„Wabandage, mammat pole kodus, sellepārast tahtsin ma järele kūsida, kas õlist tāna õhtuks saab?“

„Mis siis? Tahate Teie hakata õli lampi walama?“ kūsis Heinrich naeratades.

„Nojah, ega ma seda esimest korda tee“, wastas neiu uhkustades.

„Aga Te rikute ju oma ilusad kāed āra, petroleumi hais jāāb külge; kudās Te siis weel mandolinet māngite. Ka sellele jāāb petroleumi hais külge. Ja wiimaks lõhnawad ka mandoline hāāled ainult petroleumist“, naljatas Heinrich.

„Eks ma pese nad puhtaks, ma pesen neid ju mitu korda pāewas. Waadake, kui puhtad nad on“, ütles neiu tuppa astudes ja oma kāsī nooremehe poole sirutades.

„Ongi puhtad! Ja kui pehmed“, imestas Heinrich wālja sirutatud kātest kinni haarates

ja neiu oma poole tõmmates, kuna see häbelikult naeratades wastu pani. Sellest naeratusest arwas aga Heinrich wälja lugeda wõiwat :
„Tõmba aga päälegi, ma tahan ju seda. Ma panen ju muidu, niisamuti moodi, lõbu pärast wastu“.

Ja noormees tõmbas ning hoidis neiu pehmetest kätest kõwaste kinni. Wiimaks seis neiu otse tema ees, kuna tema ise tooli pääl istus.

„Laske lahti, mamma pärast tuleb, siis saan ma tapelda“.

„Ei lase, tulgu. Las' mamma näeb, mis sellest on. Mammad ma ei karda ja papa on haige, see siia ei saa“.

„Ta hakkab warsti surema, oigab ühtepuhku“.

„Ja mina pean Teid sellepärast lahti laskma, et papa surema hakab? Mis? Kelm!“
Leeni naeris.

„Kuidas mängima-õppimine edeneb?“

„Laske ma toon mandoline ära, Te panete ta häälede, juba jälle läks teine häälest ära“, rääkis neiu ja tõmbas oma käed nooremehe peost lahti. Ta lipsas oma tupp. Warsti tuli ta mänguriistaga tagasi.

„Lubage, et ma kardina aknale poolest saadik ette tõmban“, ütles ta.

„Aga siis on ju pime“, naeratas Heinrich.

„Aga nõnda wõidakse meid näha, tõusewad tühjad jutud“, wastas neiu.

„Kui tark Te olete“, imestas Heinrich.

Neiu naeratas õnnelikult ja tõmbas kardina ette.

Nüüd algas jälle mänguriista hääle seadmine ja sõrmede päälepanemine. Küll ei tahtnud õppimine hääste edeneda, aga õppimise kui ka õpetamise tahtmine näis hää olema. Waimustusega oldi asja juures. Korraga aga sündis midagi, mis mandoline mängimisega häästi kokku ei tahtnud käia. Neiu kähupää sattus nooremehe kätte waele ja kuna silmad kinni wajusiwad, jõiwad mõlemad uimastawat nektari. Ja kui nad pärast silmi awades üksteisele otsa waatasiwad, siis tundsiwad nad, et nad weel, ikka weel janunewad. Näis, nagu oleksiwad nad juba ammugi janunenud, oma janu aga kaua aega wastastikku maha surunud. Nüüd ometi ükskord! Ja nad tahtsiwad lõpmata juua. Mandoline sai aru, et temal kui kolmandal siin midagi enam teha ei ole ja ta hüppas neiu põlwedelt kolinal põrandale. Talle näis, nagu oleksiwad need kaks teda ainult selleks tarwitanud, et üksteist leida. Need aga ei pannud mänguriista tähelegi, ei mõtelnud kordagi tema pääle. Ja

kas nad üleüldse mõtlesiwad? Kas tundmuste juures ialgi midagi mõeldakse? Mõtted tulewad alles pärast. Nad on tõrwalonid, mille saatel tundmustele haua läwele teed walgustatakse. Surses armastawad nad selgust, walgust, sündides ja kaswades tumedust, pimedust.

7.

Pime ja pilwes, sumpas ja soe. Sügise sosistab puiestikus surmasõnu; meri ohkab talle tasakeste wastu ja kuulda on, kuidas ta pisaratelained kiwa mööda loksudes kõrgemale tõusewad ja siis jõuetult tagasi langewad.

Sadama tuled waatawad üle mere ja näewad kahte inimest mööda kallast edasi sammuwat. Mõlemad näiwad puiestiku sosistamist ja merepisarate tasast ohkamist kuulatama. Mitte esimest korda pole nad täna siin. Oli kord aeg, kus puud neile palawusest õõgades häälitseiwad ja kus merewool kõik raskused ära näis uhtuma ning midagi teadmata suurt ja kallist oma õõtsuwal pinnal kätte kandma. See aeg on aga juba ammu möödas. Ja mida sagedamine nad nüüd mereäärde tulewad, seda kibedamaid pisaraid kannab meri ja seda walusamalt õhkab puiestik.

Jalutajad waikiwad! Nad on kaua ja sa-
gedaste nõnda waikinud. Nad teawad juba
ette ära, et nad kokku saades waikiwad, nad
tulewad aga siisgi jällegi, et seda waikimise
piina tunda. Nad tahaksiwad wastastikku tä-
hele panna, kudas see sureb, mis nendes nii
lootusrikkalt elule oli ärkanud. Päewade
kaupa on noormees järele mõteldes ennast
piinanud, aga ikka pole julgenud ta wiimast
sõna öelda. Nõrkust, julgusepuudust ja ka
walusat kahetsust tunneb ta eneses. Ta loo-
dab aga peagi tugewamaks saada ja kõik
teha, mis tumeda aimamisena talle rinda pu-
ges ja mis säääl alatasa kangemaks kaswab.
Ta arwab, et ta ükskord nii tugewaks saab,
et ta ütelda ja näidata julgeb, kui imenõrk ta
on. Siis wõiks ta enesest weel wähegi lugu
pidada. Ja seda tahaks ta, sest muidu on
kõik otsas. Ta tunneb seda.

Neiu näib kõike seda aimama. Ta paneb
päew päewalt tähele, kudas tema endine kan-
gelane wäiksemaks ja nõrgemaks jääb ja
kuidas endine kindel usk tema sisse kõikuma
lõõb, tükk tükilt ära puruneb. Südamepisa-
rad uhuwad äramurenenud raasukesed ikka
kaugemale ja sulatawad nad lõpuks täiesti
ära. Ainult lõpmata raskus ja tühjus asub
sinna asemele. Ja mida tühjemaks süda

muutub, seda raskemaks saab ta. Waewalt suudab ta teda weel kanda. Mõni silmapilk näib talle, nagu peaks ta selle tühjuse raskuse all kokku langema. Aga siis trööstib ta enast, et ikkagi weel kõik kaduma pole läinud, et weel kõik hääks wõib pöördä: ta wõib oma usu tema sisse tagasi saada. Pikkamisi, päew päewalt kaob aga uue lootuse kiir jäljetult. Wana usku ei suuda enam keegi tagasi anda. Ilma usuta ei suuda ta aga elada. Ja nii hakkab uus tekkima, tumedalt, arusaamatalt; usk iseenele sisse. Ja nüüd tunneb ta, et tühjusekoorem teda enam kokku ei suuda wajutada. Aga kahju on tal siisgi, kahju sellest ilusast unenäost, mida ta olewaks oli pidanud, uskunud, kaljukindlaks aluseks pidanud. Sellele unenäole näibgi mets surmasõnu sosistama, kuna meri temale hauda pisaraid järele walab. Kuid soolased, soolased on need pisarad! Ka wanade, peaaegu kinnikaswanud haawade pääle langedes sünnitawad nad leegitsewat walu.

„Kui kaua me waikime?“ küsib noormees wiimaks tasakesti.

„Mispärast sa seda küsid?“ wastab neiu.

Ja jälle waikiwad nad ja kuulawad oma südamete piinlikwalusat tuksatamist ning puude kohisemist.

„Mul on, nagu peaksime meie midagi rääkima“, sõnab noormees natukese aja pärast. „Kas meie ei istu siia pingi pääle?“

„Istume,“ oli neiu nõuus.

Kui nad pingi pääl istet oliwad wõtnud, küsis noormees:

„Mäletad sa weel seda ohwrit, mis sa mulle lubasid tuua?“

„Mäletan“, wastas neiu sõnakehwalt.

„Ja sa tahaksid teda ikka weel tuua?“

Neiu tundis, et see küsimine teda walusalt puutub. Ja wähe puudus, siis oleks ta kangekaelselt eitawa wastuse tahtnud anda.

Tal tuli nagu halemeel selle nõrga kahtleja pärast ja sellest kippus põlgamine wälja kaswama. Siisgi teised tundmused oliwad tugewamad ja ta wastas:

„Sa küsid weel? Kas sa ikka weel ei usu?“

„Aga kas sa oled hästi järele mõtelnud, mis sa sellega teed? Sa tegid seda ju teatud õhinas; ma arwasin, et sa pärast teisele arwamisele tuled“.

Nendest sõnadest arwas neiu midagi wälja lugeda wõima ja ta küsis:

„Aga mis siis, kui ma tõepoolest oma sõnu tagasi tahaksin wõtta?“ Ja nüüd ootas ta hirmuga kõigele lõppu.

Küsitaw ei wastanud. Ta püüdis oma endiseid mõtteid edasi jätkata.

„Sa tahad nii suurt ohwrit tuua. Oled sa aga hästi seda tundma õppinud, kellele sa selle ohwri tood? Sa ei wõi ju aimatagi, missugune mina olen. Ma olen weel neil päiwil, kus ma ainult sinu oma tahtsin olla, ka kellegile teisele sedasama olnud“.

„Heinrich!“ kostis neiu huultelt ja selles kõlas walu kui ka rõõm. Ja ta haaras nooremehe käest kramplikult kinni. Oma silmi tema omade juurde wajutades, tundis ta jällegi, kuidas endine usk talle tagasi tuleb, kuidas endised tundmused piirita tungiga rinna pakitsema panewad.

„Siis oleme meie ühesugused patused“, sosistas ta palawalt. „Kas sa ka nüüd endist wiisi mind usaldada ei suuda? Ma mõtlesin mitu korda, et kui hää see oleks, kui sa wäärataks, siis sa ometi tunneks, kui nõrgad meie mõnikord oleme ja siis oleks minul ka sinule midagi andeks anda“.

Nende sõnade juures tundis noormees, kuidas kaks paenduwat käewart ta ümber kaela endid kokku löiwad ja kuidas neiu huuled tema omasid otsisiwad.

„Mu ainukene! Mu ainukene!“ sositasiwad õõgama löõwad huuled. Nüüd oleme

meie ühesugused . . . patused. Wastastikku tasure üksteise wõlad“.

Heinrichile oli niisugune pööre täiesti ootamata. Ta kahetses oma sõnu. Seda ei olnud ta mitte tahtnud. Ta tundis aga, kuidas neius leekiwad tundmused ka teda soendama hakkasiwad. Ta ei pannud õrnustele wastu, waid hakkas neid tagasi andma. Ja weel kord oliwad nad õnnelikud. Neiu arwas, et nüüd kõik hääks pöörab. Nooremehe rinnas asus endist wiisi õudne tundmus, kuigi üürike kiredemäng ta silmapilguks ära lämmatas. Ta nägi enese weel raskemasse seisukorda sattuma. Uut elujõudu oli ta nõrgenewatele tundmustele ja tumenewatele lootustele andnud. Neid kustutada oli raske. Aga ta pidi seda tegema, sest ta ei tahtnud ennast enam nende juures soendada. Wõib olla, kui nende wahekord teistsugune oleks olnud, kui ta temast igal silmapilgul ilma südametunnistuse piinata lahti oleks wõinud õelda, siis oleks ta ehk teisiti arwanud. Talle tuliwad paksud, pehmed käewarred, mopsinägu, kahekordne lõuake ja hiilgawad pilussilmad meelde. Ta teadis, et ta kõike seda peagi põlgama hakkab, et ta seda juba peaaegu nüüdgi teeb. Siisgi — see põletas ta närwisid, uimastas teda, ja ta tahtis niikaua sellest uimastuse-

karikast juua, kuni ta talle wastikuks saab. Siis heidab ta tema enesest eemale ja mõtleb osawõtmatalt kõige pääle tagasi.

Kui nad wiimaks pingi päält üles tõusiwad, et puiestiku kaudu linna tagasi minna, hoidis Olga ennast nooremehe ligi, nagu kataks jällegi õrnuseloor terwet ilma. Henrich laskis seda wastupanematalt sündida. Ta tundis, kuidas neiu jalad astumisel nõtkusiwad ja kuidas ta, nagu kokkuwajumist kartes, ennast tema käe najale toetas.

Raatuse kell lõi kaksteisikümmend, kui Heinrich koju poole sammudes säält üksipäinis mööda läks. Ka tema tundis eneses wäsimust. Kodus uinus ta kohe magama. Pererahwa toas põles alles tuli. Kui Heinrich ennast pimedas toas tasakesti riidest lahti wõttis, kuulis ta Leenit kõhatama.

„See walwab minu järele“, mõtles ta asemele heites ja tundis hääd meelt, et keegi olemas on, kes teda silmas peab ja teda ootab, kuna tema sellest ootajast ainult niikaua midagi tunneb, kuni ta tema juures on. Weel wälgatasiwad tema unises pääs mõned endised idealid, kuid need oliwad kaugel, kaugel; waevalt pani ta neid weel tähele.

Järgmisel hommikul tahtis emand Martin teada saada, kuidas Leeni mandoline mängi-

mine edeneb, ja kaebas selle üle, et ta himu juba mängimisest otsa saada. Heinrich püüdis Leenit wabandada, sest ega alatasa mändgida ei wõida. Niisuguses asjas olla wabadus pääasi. Kunst nõuda wabadust. Selle seletusega oli emand nähtawasti wäga rahul.

„Aga ega ta Teid wäga sagedasti tülitama ei käi?“ küsis emand. „Ma pole ise ühtepuhku kodus ja kardan, et mõni teab, mis rumalusi ta wõib teha“.

„Oh ei ole wiga, ta on ju selleks liig suur ja mõistlik“, wastas Heinrich. Emanda näole ilmus õnnelik naeratus.

„Nojah, ma arwasin kohe, et wanamees tühja räägib. Tema tahaks ju, et keegi ühtepuhku tema juures seisaks, kardab teine surma. Juba umbes aasta otsa on nõnda. Tema hakata üksi surma kartma. Ma ütlesin talle, et ega sa ometi ei taha et mina wõi Leeni ühes sinuga surma peaks minema. Me kõik peame üksi surema, üks warem, teine hiljem. Surmas ei ole seltsimeest. Wõi kas kahekesi kergem on? Eks sõjawäljal sure neid palju, aga ikka on walus ja karjuwad. Aga tema ei taha üksi. Wahel ütleb teine, et ega ta surma karda, aga tema tahaks enne mulle midagi öelda ja kardab, et ta ei saa. Aga aegsaste ei taha teine ka ära öelda. Ja

sellest räägib ta juba ammu. Ise waatab siis nii iseäraliselt minu pääle“. Emand pühkis silmi, sääl õõgus kustuw elutuli; ükskord oli ta sääl loitnud. Aga kes jõuab need pisarad üles arwata, mis selle loitwa tule kustutamiseks ära oliwad walatud!

Tänane päew läks Heinrichil niisamuti mööda kui mitmed teised tema eelkäijad: wisalt, pikkamisi, raskelt. Kui ta pääle lõunat koju tuli, tundis ta enese õige wäsinud olema ja wiskas asemele pikali. Waewalt oli ta seda teinud, kui juba toaukse pääle tasakeste koputati. Heinrich tõusis asemelt ülesse ja ütles:

„Olge hääd“.

Uksele ilmus Leeni. Ta oli tusane ja kohmetu. Heinrich sai aru, et ta millegagi rahul ei ole. Aga mis wõis tal ometi olla?

„Ma segasin Teid, Te tahtsite puhata“, ütles neiu nagu etteheitwalt.

„Ei ole wiga, ma muidu niisama pikutasin“.

„Ma mõtlesin, et Te wäsinud olete, Te tulite eila hilja koju“.

„Ja, Te olite ülewal, ootasite mind?“ küsis Heinrich.

„Ei . . . ma magasin“, wastas neiu järele mõteldes.

„Aga ma kuulsin Te kõhimist ja see

kostis nõnda, nagu oleksite Teie alles ülewal. Rääkige õigust. Te olete pahane? Waadake nüüd, kas minu Leeni wõib pahane olla?"

„Minu Leeni, minu Leeni, aga õhtul tulete kell kaksteistkümme kojule. Siis on ükskõik, kas mind on wõi mitte“. Ta hakkas nutma. Heinrich ruttas ta juurde ja püüdis teda waigistada.

„Kas ma ei tea, kus Te olite. Jällegi selle juures, kes paar korda siin käis. Ta on ju ilusam kui mina. Aga Teie ei teagi, kes ta on. Enne käis ta kellegi teisega, kõik teawad seda, aga mina pole kellegiga enne olnud“. Ta nuttis edasi. Tema ümargused õlanukid liikusiwad.

„Mis sa ometi räägid“, hakkas Heinrich neiuale „sina“ üteldes, mis läbi ta tema pääle mõjuda püüdis. „See oli ju wiimane kord, enam ma ei lähe ialgi. Wõta käed silmade eest ära, nõnda“, ta wõttis neiul käed silmade eest ära, „ja pühime silmakesed ilusaste kuiwaks“, ta hakkas neid rätikuga kuiwatama. Leeni huultele ilmus juba naeratus. „Nojah, waat' nõnda“, rääkis Heinrich ja lisas iseäralisel toonil juurde: „nüüd naerame ja hakkame jällegi mandolinet mängima“. See pani neiu täitsa naerma, kuigi silmad alles pisaratest hiilgasiwad. Ta waatas nõretawal pilgul noore-

mehe pääle, kes tema ees kumardas ja ikka weel ta silmi kuiwatas. Heinrich tundis, et see waade talle ei meeldinud, et temast tühine, pääliskaudne hingelik ilm ja tujulik iha wastu peegeldas. Aga ta wajutas selle tundmuse maha ja rääkis meelitusesõnu, silitas neiu ümargusid palesid ja pehmeid käsi. See oli sellega rahul ja õnnelik. Muud ei soowinudgi ta.

„Ma kardan, et Te minu maha jätate ja tema juurde lähete“, rääkis Leeni, kui ta paled juba õõgades punetasiwad. „Kas tema siis Teie meelest nii ilus on? Ma ei tea, mis need meesterahwad temas leiawad. Ta on ju wana, ta on minust mitu aastat wanem“.

„Ma tean ju seda, minu Leeni ei waleta“, wastas Heinrich, kuna ta ise oma sõnade üle häbi tundis. Ta imestas säääl juures, kuidas ta nõnda rääkida wõis. Kui ta aga neiu hiilgawaid ja ihaldawaid silmi nägi, milledesse waadates tema oma pilk niisamasuguseks muutus, siis arwas ta aru saama, kuidas see kõik nõnda sündida wõis. Kõige parem oli tal aga, kui tal midagi waja rääkida polnud. Waikides mõistsiwad nad üksteist weel paremine kui rääkides. Heinrichile tuli ütelus meelde, et naesterahwad siis kõige meeldiwamad olla, kui nad suudlewad, sest siis waikiwad nad, ja ta arwas tundma, et selles üte-

luses sügaw tõde peituda wõib. Ta tundis seda tõde ja maitses tema joowastawat wilja.

Kui Leeni ära läks, wahtis pimedus aknast sisse. Heinrich süütas lambi põlema, et midagi lugema hakata. Juba ammuigi polnud ta seda teinud. Laua pääl seisiwad tal kaks raamatut lahti: Marcel Prévost'i roman „Tugewad naesed“, ja Bebeli „Naesterahwas ja sotsialismus“. Need raamatud tõiwad talle endise elu nii selgeste meelde. Weel terwe rida kirjatöösid tõusis talle silmade ette, kus naesterahwa küsimust harutatakse. Ka nägi ta neid ideesid oma silmade eest mööda minema, mida ta omale elujuhtnööriks nendest raamatutest oli omandanud. Aga kuhu oli see kõik jäänud? Kes oli seda kõik ära häwitanud? Ta hakkas selle üle järele mõtlema. Raamaturiulilt waatasiwad talle tuttawad seltsimehed wastu, kes teda nii kaua oliwad juhatanud. Ta oli nende waral omale nii ilusa elutee walmis teinud. Ja ta tundis, et see õige tee on; weel praegu sai ta sellest aru. Ja waevalt suutis ta arwata, et ta millalgi teisiti mõtlema hakkaks. Waluga mõtles ta walmistatud tee ja selle pääle, mida mööda ta käima oli sattunud ja millest pääsemine tal nii raske näis olema. Ta oli mõtelnud, et tema kindlal sammul seda teed mööda astub; nüüd trööstis

ta ennast aga sellega, et küllap ükskord mehed tulewad, kes niisamasuguse tee walmis teewad ja seda mööda ka käiwad, teisi nõrgemaid enesega kaasa wiies. Siis hakkas ta aga kahtlema, et kas mehed üleüldse seda suudawad. Kas nad mitte kõik niisamasugused pole, nagu temagi? Aga kes ehitawad seda teed siis? Tugewad naesed ehk? Wõi peame kõik üheskoos tööle hakkama? Ja ta mõtles selle pääle, kui palju tema kaasa on aidanud wedada. Elawate idealide surnud kaugus paistis talle silma ja teadmata, arusaamata iseenesele hakkas ta improwiseerima: „Kuhu on kõik lilled kadunud?“ See kõlas nii kurwalt, kurwalt. Ta oleks tahtnud kaua aja tagant jälle kord wiulit mängida. See ootas teda niisamuti, nagu pooleli läbiloetud raamatudgi laua pääl. Sel silmapilgul koputas Otto ukse pääle. Kui ta sisse astus, lähenes ta lauale ja ütles raamatuid waadates:

„Tugewad naesed“.

„Laua pääl“, wastas Heinrich.

„Mitte ainult laua pääl, ka elus“.

„Tunned sa neid?“

„Muidugi. Sina mitte?“

Heinrich näis pääd raputama.

„Imelik“, tähendas Otto.

„Kõik on nad ühest kohast nõrgad“.

„Nad armastawad meid liig palju. Selle asemel peaksiwad nad endid rohkem armastama“.

„Wististe. Siis hakkaksime ehk ka meie neid rohkem armastama“.

Sõbrad waikisiwad.

„Tead sa uudist?“ küsis Otto natukese aja pärast. „Linnas teati mulle rääkida, et Olga sinu pool käia. Terwel jutul on teatud maik juures“.

Heinrichi näole asus tume wari.

„Tean juba. Aga teist uudist pole sa kuulnud?“ wastas ta.

„Missugust?“

„Et Olga sinuga „Kolmes kuradis“ on käinud“.

Otto tegi suured silmad.

„On see wõimalik?“ küsis ta ehmatanult. Ja kui Heinrich selle pääle ainult tähendusrikkalt waikis, ütles Otto mõttes põrandale waadates:

„Soo, wõi niikaugel oleme juba... Ja missugusele otsusele sina oled jõudnud?“

„Weel mitte mingisugusele“.

„Kas sa üleüldse jõuad?“

„Ma loodan... lähemal ajal“.

Otto waatas uuriwa pilguga sõbra pääle. Ta ei mõistnud tema näost aga midagi wälja

lugeda. Siis wõttis uus lootus ta rinnas maad. Ta tundis, nagu hakkaks ta Heinrichile lähemale nihkuma. Ja tal tuli tahtmine sügawalt sõbra hingesse waadata. Sellepärast ütles ta :

„Ma olen risti ja põigiti selle asja üle järele mõtelnud. Wahel näib ta mulle kõik nii arusaadaw olema. Sestsamast ei mõista ma midagi ja küsin : mis on ja mis ei ole mitte? Tundsid ja auustasid sa temas inimest ning pidasid teda kalliks, wõi nägid sa temas ainult naesterahwast, nagu minagi? Kui sa temas inimest otsisid ja teda säält leidsid, kuhu on ta siis nüüd saanud? Miks hakkad sa kahtlema? Kuigi ta sind kord petnud oleks, mis siis? Ka sina petsid teda. Kaks petist wõiksid kahekesi auusaste elada“.

Siin juures tuliwad Heinrichile wiimased päewad meelde ja ta rõõmustas, et Otto nende sündmuse ei teadnud.

„Wõi arwad sa, et ainult sinul õigus petta on?“ rääkis Otto edasi. „Aga nõnda ei wõi sa ometi mõelda. Kui ma ometi sind mõista suudaksin!“

„Nagu ma isegi sellega toime saaksin“, wastas Heinrich. „Aga kui ma selle pääle mõtlen, mis teised rääkida wõiwad, kuidas nad tema pääle waatawad, ja minu üle halat-

sedes õlasid kehitavad, siis ei tea ma, mis minuga sünnib. Ma hakkam teiste silmadega tema pääle vaatama. Mul on, kui oleks ta niisugune, kes õhtutel uulitsal meesterahwas-tele silmi pilgutab ja paljulubawalt wastu naeratab“.

„Heinrich! Ma ei tunne sind ära! Mis on sinuga sündinud?“ hüüdis Otto walusalt. Tema silmis oli see naesterahwas peaaegu pühaks puutumatuses muutunud ja nüüd pidi ta oma sõbra suust niisuguseid sõnu kuulma.

„Mitte midagi iseäralikku“, wastas Heinrich. „Aga kui ma nõnda küsin: kes on need uulitsal naeratajad? siis wastan ma: iseenese müüjad. Aga kust hakkab see müümine pääle? Kus on piir? Ostetakse maiustusi, pidupiletisi, kingitusi. Nõnda algab nii sagedaste. Aga kas juba siin enesemüümise algus iduna olemas pole? küsin ma“.

„Mitte see pole tähtjas, mis ostetakse, waid — missuguse mõttega, missuguse eesmärgiga“, rääkis Otto wahele.

„Mõte . . . eesmärk . . . Ütleb keegi oma maiustuste ja kingituste eesmärki? Nimetab ta neid õige nimega?“ Kui nüüd sind ja teda wõtta: Oled sa talle midagi ostnud?“

„Mõnda wäikest tühja-tähja, aga sellest ei maksa ju rääkida“, sõnas Otto piinlikult.

„Ja ta wõttis wastu?“

„Jah, mälestuseks“.

„Aga sa ise ju oled praegu arwamisel, et ta sulle surnud on, sind ialgi mälestada pole tahtnudgi“.

Sõbrad waatasiwad tummalt üksteise pääle.

„Waata, niisugused mõtted tõusewad mu pääs ja südamesse poeb külm“, rääkis Heinrich.

„Aga see on ju liialdus“, püüdis Otto seletada. „Sinu arwates ei tohiks meesterahwad ialgi naesterahwastele mingisugust meelehädä teha, kuigi see puhtast südamest tuleb?“

„Aga kes teab wõi saab aru, millal süda puhas on, wõi millal sääl juba midagi idane mas on. Selles see asi ongi“.

„Suuremalt osalt teewad ju meesterahwad seda sellepärast, et neil suurem wõimalus on raha wälja anda: neil on suurem sissetulek“.

„Nüüd leidsid ehk päris soone ülesse. Sellepärast arwangi ma, et niikaua kui naesterahwas mehe näppude wahelt on sunnitud ootama, ta ennast iga sammu pääl müüb“.

„Ja sellepärast kahtled sa Olga juures?“

„Ah ei! Ma ei tea. Aga siin on midagi“, ütles Heinrich rinna pääle näidates. „Ma ei tea mis. Sõnu ei ole awaldamiseks. Aga midagi on“.

„Sääl . . .“ sõnas Otto. „Ainuõigust, monopoli nõuab see sääl. Ma tunnen teda. Sina aga rääkisid ennemalt alati midagi muud, sundisid ka mind uskuma. Sa rääkisid tõest ja otsekohesusest, hingest ja arusaamisest. Nüüd tuleb aga välja, et sellest küll ei ole“.

„Mitte just nõnda. Mull on sellest ka praegugi küll, kuid ma ei tahaks, et ka teised sedasama tõde teaksiwad. Meie kahekesi peaksime ainult seda teadma. Nüüd räägitakse sellest tõest aga juba terwes linnas“.

„Aga sa kinnitad ju alati, et tõde kõige vähem usutakse. On vaja ainult tõde kuulutada ja siis ütleb igaüks: olen ma loll, et ma seda uskuma peaksin. Tõekuulutajad lähewad kõik enne hauda, kui nende tõde uskumist leiab. Mispärast arwad sa siis nüüd loo teisiti olema? Ainult julgust on vaja, julgust tõekuulutamiseks ja siis ei usu sind enam keegi. Wõi puudub sul see julgus? Mina olen sind aga ikka julgeks pidanud. Wõi kardad sa, et see kõik tõsi pole, mis mina wõi tema ise sulle rääkis? Ma ütlen sulle: see on tõsi“.

Heinrich ei püüdnudgi sõbrale wastata. Ta tundis, et ta ikkagi seda ei ütleks, mis ta ütleva peaks. Ka sai ta aru, et tema rinnas uus tõde walminemas oli. Tal polnud aga

praegu weel julgust teda teistele kuulutada. Kuid ta arwas, et ta peagi selle julguse saab. Siis tahtis ta oma uut tõde kuulutada, kuigi teda seal juures keegi ei usuks.

8.

„Herra Orisoo! Herra Orisoo!“ sosistas emand Martin laupäewa õösel kella kolme ajal.

„Kas Te magate? Ei kuule?“

Aga kudas ei oleks pidanud ta kuulma! Ta polnud silmagi weel kinni saanud.

„Ma kuulen, mis Te soowite?“

„Wabandage, et ma nõnda . . . õösel, aga tema lahkus just praegu“. Ja emanda hääل kõlas nii iseäralikult. Sääл oli nagu rõõm ja mitme-aastane mure ja waew. Heinrich tõusis käsipõõsakile ja pööras emanda poole. See seisis poolawatud ukse wahel. Nõrk walgus langes tema näo pääle ja manges pisaratel, mis silmis seisiwad.

„Kes lahkus praegu?“ küsis noormees.

„Eks wanamees ikka“.

Emanda kuiwanud huuled kiskusiwad kokku ja Heinrich ei saanud aru, kas nad nutta wõi naerda tahtsiwad.

„Ta pani oma silmad kinni. Me olime Leeniga kahekesi juures. Kui ta aga oma tunnikese tundis lähenewat, käskis ta Leenit

teise tuppa minna. Ma sain aru, et ta minu ga weel midagi rääkida tahab. Ja kui ta rääkima hakkas, siis kippus tal nutt pääle; aga ta ei saanud nutta, silmades ei olnud pisaraid. Ja ma mõtlesin, et warem oleks pidanud sa seda tegema, siis oleks sull ehk pisaraid olnud. Ise aga rääkis teine tasa-kesti. Ja mõtelge ometi: kõik oli tal meeles, mis ta teinud on. Ja andeks palus ta minu käest. Mul sai nii hale meel! Ja kui ma nutma hakkasin ja ütlesin, ei ta midagi halba pole teinud, ja et ma kõik andeks annan, ütles ta, et ta muidu mind ei usu, kui ma teda suudlen. Jumal halasta küll! Mis see mulle kõik meelde tuletas! Ja kui ma teda suudlesin, siis naeratas ta nii õnnelikult ja küsis: ‚Kas mul on juba surnuhais küljes?‘ Aga ma ei julgenud talle tõtt öelda ja wastasin midagi muud. Ja tema uskus mind naeratades. Siis ütleb ta mulle: ‚Kui ma ära suren, siis wõid sa teisele mehele minna, mina sind enam ei keela‘. Kaheksa pikka aastat tõusiwad mul elawalt silmade ette. Ja siis weel need aastad, kus ta alles terwe oli. Ialgi polnud ta minu käest midagi andeks palunud. Meheleminemist ei tuletanud ta ilmasgi meelde. Ja kui ta wiimast korda hinge tagasi tõmbas, siis näis tal nii kerge

olema. Ta oli nagu kõik korda saatnud, mis ta oli tahtnud. Leeni aga nuuksus ja nuuksus, et tal papa ära surnud“.

Emanda tundmustel ei näinud lõppu ega piiri olema. Nad hoowasiwad sõnades ja pisarates wälja. Huultel heljusiwad aga imelikud jooned, mis nutu- ja naerusegust jutustasiwad. Mida kauem Heinrich teda silmitses, seda rohkem hakkas ta temale kaasa tundma. Ta oleks tahtnud temale trööstisõnu öelda, kuid nad ei tulnud tal kuidagi üle huulte. Kurku jäiwad nad kinni.

Kui emand wiimaks rääkimisega ja pisaratega oma südant oli kergitanud, ütles ta wabandades.

„Ega Te pahaks pane? Ma segasin Te und, ehmatasin ehk Teid?“

„Ei ole midagi, mina surnuid ei karda“.

„Mina ka ei karda“, wastas emand. „Ehk mis peaksin ma temast kartma. Kaheksa aastad ei saanud ta ennast oma jõuga liigutada. Siisgi on nagu õudne tundmus“.

Emand kadus oma tuppa. Aga weel kaua arwas Heinrich pimedas tema pisarates ujuwat nägu ja imelikult kokkukiskunud huuli silmama. Mida rohkem ta seda nägu waatas, seda raskemaks sai tal süda ja seda tungiwamalt tundis ta, et ta omas asjas otsustama

peab. Terwel ööl ei saanud ta silmi kinni. Nagu kaleidoskopis keerlesiwad wiimased sündmused ta ees. Ajuti löi rind pakitsema ja soe tundmuste-wool jooksis surinal terwesse kehasse. Süda hakkas kiiremalt tuksuma. See oli õnnelikkude, magusate silmapilkude järelkaja, kus kõrged, pühad tundmused joo-wastusega terwet hinge täitsiwad. Kõik ähwardawad takistused oliwad sellest luuleilmast kadunud. Idealid oma kaasakiskuwa iluga täitsiwad teda ja meelitasiwad igaühte sinna. Ja need meelitused oliwad nii nõiduwad, et näis, nagu poleks takistusi ja teistsugusid tundmusi üleüldse olemasgi.

Peagi muutus aga pilt. Pimestaw luule-ilm taganes eemale, kadus ära. Tema asemele astus uus. Ja Heinrich tundis, kuidas süda külmaks läks ja kuidas see külmus ikka laiemale walgus, terve keha oma alla wõttis. Endisest joo-wastusest jäi ainult piinlik tundmus järele. Ta tuletas oma endist üksiklase põlwe meelde, mis teda kihawast igapäewasest elust ja rinda täitwatest kiredest ja tujudest eemale hoidis. Raamatute järele õppis ta seda ilma tundma ja otsustas, et ta paha on, et tema asemele midagi uut tuleb panna. Ja kui ta enese küllalt tugewa arwas olema, siis tahtis ta selle uuega pääle hakata. Aga nüüd

alles tundis ta, kui wäeti ta on. Tema ise kui ka tema wäikene tutwuse-ringkond oli teda aga tugewaks pidanud. Warsti tuli ta otsusele, et tema iseennast ega ka teisi ei tunne. Ehk kuidas pidi ta ennast tundma, kui ta midagi polnud teinud? Ainult loomast tuntakse tema loojat. Ta oli mõtelnud omale eluseltsilist walida ja lootis temaga üheskoos oma idealilises ilmas edasi elada. Üksi hakkas tal säääl igaw. Elagu teised, kuidas nemad tahawad, kui aga tema nende wäiklustest wabastatud on. See ei läinud tal aga korda. Just kõige selle wäiklusega ja madala egoismusega tuligi tal rehkendada. Ja ta pidi otsusele jõudma, et ta ise kõigest sellest madalusest kuigi palju üle pole jõudnud. Kui niisuguste asjade üle waja otsustada oli, mis teistesse puutusiwad, siis oli ta suur ja kõrge. Niipea kui aga asi temasse enesesse puutus, sai ta wäiklaseks egoistiks. Kül m mõistus wiskas ohjad peagi tundmuste, sagedaste ka püsimata kirede kätte. Ja nüüd tundis ta enese täieste igapäewase inimese olema. Harjunud kombad oliwad tal nii kalliks saanud, et ta waewalt nendest lahkuda suutis. Ja kui ta nägi, et inimesed, kelle pääle ta waremalt kõrgelt alla oli waadanud, selle kohta, keda ta oma uude ilma elama tahtis wiia, nii mõn-

dagi rääkima wõivat hakata, tema pääle näpuga näidata, siis tundis ta, et ta seda kuidagi wälja ei suuda kannatada. Ja korraga näis talle, et kõige mõistlikum nõnda elada on, kuidas kõige kergemini läbi saab. Ta hakkas ennast ühepäewa kärbseks pidama, kellel asjata on sundimata raskusid oma pääle wõtta.

Oli aga ka silmapilkusid, kus ta oma en-disele paigale seisma tahtis jääda. Walus, lõpmata walus ja häbi oli tal mõelda, et need, kes kord teda nii suureks oliwad pidanud, põlgawa tundmusega temast ära wõiwad pöö-rata, tema pääle halatsemisega waadata. Ta otsis pääsemiseteed oma seisukorrast. Ta oleks tahtnud hiilgawa tähena langeda, mida sügawad, täis õrnust, silmad ja rusuwast walust pakitsewad rinnad saadawad. Nüüd tun-dis ta aga enese hinges midagi kärise-ma, lõhkema. Ja nii mitu korda tuliwad talle Otto sõnad enesetapmise üle meelde. Ta mõtles ka selle pääle, et tal browning lauasahtlis seisab. Kuid kas nõrkuse wõi tugewuse taga-järjel, aga tuleriistaga ei otsustanud ta oma eluküsimust mitte.

Laupäewa hommikul oli ta kindlale otsu-sele jõudnud. Kui ta peeglist ennast waatas, siis leidis ta enese wäga kahwatu olema. Sil-made all oliwad sinised wiirud. Ta kirjutas

kaks kirja, ühe Olgale, teise Ottole ja käskis omale silmapilk nende pääle wastused saata. Wastused sai ta toimetuses kätte. Nad olid jaatawad: täna kell üheksa õhtul pidiwad nad mõlemad tema juurde tulema.

Kui Heinrich pärast lõunat töölt lahkus, pidas ta nõuu, kuidas ta oma wõõraid õhtul wastu peaks wõtma. Nõuupidamine lõppes kibeda naeratusega ja norus pääga ning tühja kätega sammus ta koju.

Igaw oli tal õhtut oodata. Ta oleks tahtnud wõimalikult ruttu seda koormat enesest ära heita, mis teda juba nii kaua oli rõhunud.

Olga oli ta natukene warem kutsunud, sest ta tahtis ise sellele wastu minna. Imelik tundmus täitis neiu rinda, kui ta Heinrichi saatel tema korteri poole sammus. Juba ammuugi polnud ta seda teed käinud. Ta ei wõinud kuidagi ette aimata, missugused mõtted Heinrichi pääs keerlesiwad. Wiimane oli õige lahke ja rääkis kergel meelel ühte puhku, kuigi kõige pääliskaudsematest asjadest. Nii-suguseid kõneaineid polnud Olga temalt ialgi enne kuulnud. Kui nad Heinrichi korterisse jõudsiwad ja neiu nagu küsides tema otsa waatas, et mis nüüd saab, ütles noormees: „Me peame natuke ootama, üks külaline tuleb mulle weel“.

„Siis lähen mina ära“, ütles neiu kähku ja kargas toolilt üles, kus ta istet oli wõtnud.

„Istu aga edasi, temast pole midagi karta“, rääkis Heinrich.

„Ei, ei, mina lähen ära, mina ei jää“, rääkis Olga hirmunud ja nutuse häälega.

„Tee, kuidas arwad, kuid täna on see wiimane kord“, ütles Heinrich ja waatas tõsiselt neiu pääle. See waatas temale niisamuti wastu ja ta langes tooli pääle tagasi.

Warsti koputati ukse pääle. Heinrich awas ukse ja sisse astus — Otto. Ta seisis ootamatalt Olga ees ja jäi silmapilguks nõutalt waatama; siis aga sammus ta kindlalt tema juurde ja andis talle teretamiseks käe. Neiu oli ära kahwatanud. Ta aimas midagi iseäralikku. Aga ka lootusetäheke lõi tema tundmustetaewas särama. Missuguse õnnega ta seda tähte terwitas, missuguse südamliku soojusega ja tungiga ta oma käed tema järele wälja sirutas!

Ka Otto rinnas tungis tumedast aimamisest säraw lootusekiir wälja. Weel wõis kõik hääks saada. Ja kõiges selles arusaamatuses ja ootamatuses ei teadnud ta, mis teha wõi rääkida ja kuidas ennast üles pidada. Sellest sai ka Heinrich nähtawaste aru. Ta ütles:

„Ole hää, wõta teine poole laua otsa istet ja tehke, nagu oleksite kodus olema; meie oleme ju selleks küllalt tuttawad“.

Otto ja Olga waatasiwad tõsisel piigul üksteise pääle. Mõlemad leidsiwad wastastikku, et nad wiimasel ajal kõhnemaks on jäänud ja et mure ning piin nende näojoontel on jalu- tanud. Nad istusiwad üks ühel, teine teisel pool laua otsas, kuna Heinrich laua ees ole- wal toolil aset wõttis.

Silmapilguks walitses toas surmlik waikus. Wõõrad ootasiwad, Heinrich otsis sõnu. Kol- manda korra pääl mängiti härmonikuga „Kilu Marit“, alumisel korral puhuti pasunaga „Säält ju mu kallike...“, kõrwal toas plõnnitas Leeni mandolinet, mis häälest ära oli ja mida ta nii häämeelega oleks tahtnud lasta Heinrichit hääelde panna.

„Nüüd oleme meie siis kolmekesi koos“, hakkas Heinrich ja waatas esiteks Otto, siis Olga pääle. Ta silmis läikis külm ja raudne helk, mis hangunud sisemisest ilmast jutustas. Olgal jooksis seda nähes jääne judin mööda selga alla. Otto waade oli tumm. Silma- pilksed lootused kadusiwad niisama ruttu, nagu nad tõusnud oliwad. Heinrich arwas seda tundma ja ta rõõmustas oma mõtte üle —

neid kahekesi niisugusel silmapilgul enese ees näha. Ta oleks ennast peaaegu wõitjaks pidama hakanud.

„Seda silmapilku ootas ma“, rääkis Heinrich edasi: „Ma tahtsin wiimase oma südame päält ära ütelda. Palju ei ole seda“.

Ta peatas, nagu ei leiaks ta parajaid sõnu. Teised surusiwad oma pilgud ta näosse, ja ootasiwad piinliku waikimisega. Ta ei pannud seda tähele. Tal oli enesega niipalju tegemist. Higitilgad ilmusiwad talle otsa ette. Ta arwas, et ta kõigega nii kergeste toime saab, kuid ta oli eksinud. Weelgi ei olnud wõitlus lõpetatud.

„Teie mõistate mind nähtawaste“, sõnas ta. „Teie saite minust enne aru, kui ma ise. Kui palju inimene kannatama peab, enne kui ta ennast mõistma hakkab. Ja kui palju ta teisi peab piinama, et nendest aru saada. Kui ma nõnda oma sisemisesse ilma tungisin, siis tundsin ma oma nõrkust. Ma waatasin nende sammude pääle, mis ma astuda mõtlesin, ja mul tuli ette, et nad aastasadade pikkused on. Ma nägin enese üksinda olema ja ma kartsin. Wärinad jooksiwad üle keha. Aastasadade pikkused sammud! Selleks oliwad mu jalad nõrgad ja lühikesed. Siisgi olen ma tugew

küllalt, et oma nõrkust tunnistada. Paljud ei suuda ka sedagi“ . . .

Weel kaua rääkis Heinrich. Aga üksigi ei kuulanud teda enam. Kuulajad oliwad teda juba ammu mõistnud ja tema sõnad kõlasiwad neile õõnsalt, õudselt. Iga uus sõna näis ühe kiwi teise järele sellest suurest hoonest maha kiskuma, mille ees nad kord imetusega oliwad seisatanud.

Ottol asus raske tundmus rinda. Oli see häbi naesterahwa ees wõi midagi muud? Ta waatas enese ja ka Heinrichi pääle ning ta arwas, et ta kusagil teistsugusid ei näe.

Olga surus käed silmade ette ja liikuwad õlanukid rääkisiwad nutmisest. Heinrich jäi seda nähes wait. Hauawaikus asus jällegi tupp. Leeni plõnnitas ikka weel oma mäguriista, mida ta häälele oleks tahtnud lasta panna. Alumisel korral puhuti pasunaga: „Kas sa weel tead, mis ütles su suu?“

Heinrichil näis nuuksuwa neiu pääle waa- dates, nagu istuks emand Martin tema ees ja jutustaks oma mehe surmast, kuna ta huultel naerataw nutt mägib. Ja ta kõrwus helises: „Kas mul on surnuhais küljes?“

Nutja rinnas langes wana kokku ja midagi uut hakkas sinna asemele asuma. See uus

oli juba mitu korda oma idud ülesse ajanud, kuid ikka oliwad nad tundmustepäikese palawate kiirte käes ära närtsinud. Kuid wanast oli nii ütlemata walus lahkuda; see oli luusse ja lihasse kaswanud. Ja neiu nuttis ja nuuksus. Pisarad pugesiwad peenete walgete sõrmede wahelt wälja ja woolasiwad, woolasiwad. . .

Тинд 60 па 80 коп.